пр.

СЪЮЗ НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИЛАТЕЛИСТИ

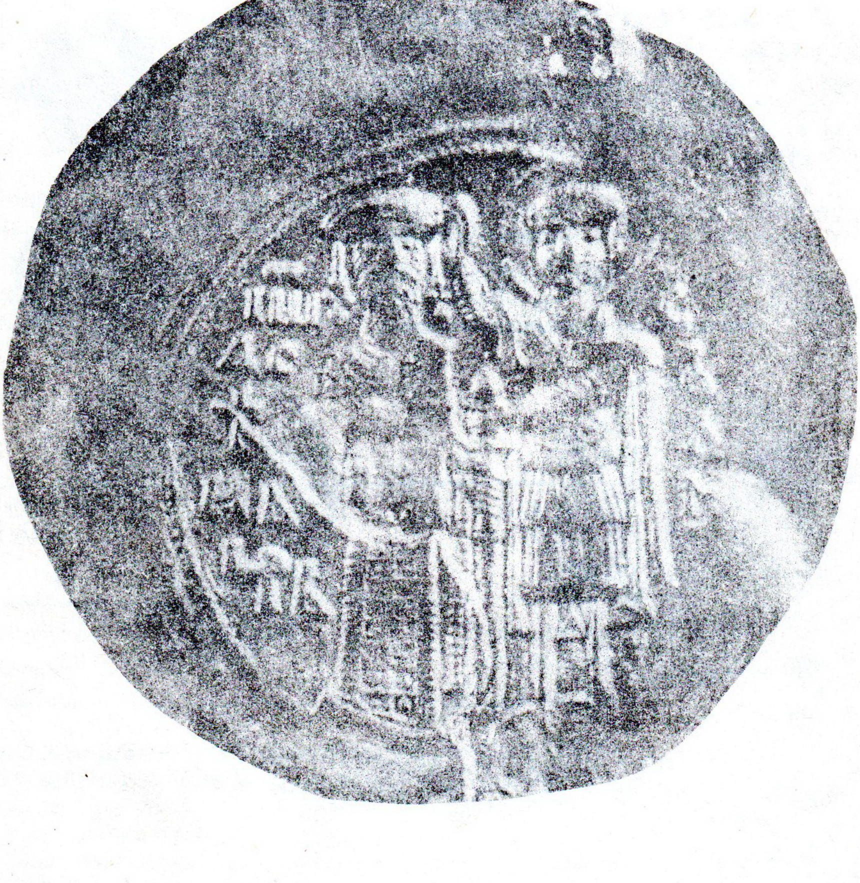

НУМИЗМАТИКА

ГОДИНА ШЕСТА КНИЖКА 2 СОФИЯ 1974

На лицевата корица

Златната монета на цар Иван Асен II

COINS MINTED IN GOLD AND SILVER
900 : 1000
ISSUE 1965 - GEORGI DIMITROV
ISSUE 1965 - 1100 YEARS OF SLAVONIC LETTERS

NUMIZMATIKA SHOP
29, Vitosha Blvd., Sofia, Bulgaria

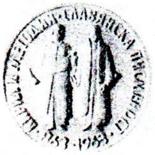

GOLD

20 leva ∅27 mm	16.88889 g
10 leva ∅22 mm	8.44444 g

SILVER

5 leva ∅30 mm	16.66667 g
2 leva ∅24 mm	8.88889 g

Should you wish to provide yourselves with Jubilee coins we are pleased to offer you these at the NUMIZMATIKA SHOP of the National Bank of Bulgaria.

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ:

Ст.н.с. Иорданка Юрукова - главен редактор
Иван Върбанов - зам.-главен редактор
Върбан Драганов
Никола Гайдаров
Начо Николов

Адрес на редакцията:
София 6. ул. "Димо Хаджидимов" 33
п.к. 798 и 662. тел. 88-00-09 и 89-07-32

Иван Карайотов

СЪКРОВИЩЕ ОТ ПЕРПЕРИ НА ПАЛЕОЛОЗИТЕ ОТ ПОМОРИЕ

През месец януари 1973 г. в центъра на град Поморие бе открито златно съкровище от XIV век. По сведение на откривателите съкровището е било намерено на около 0,60 м дълбочина. Монетите са били поставени в керамичен съд, който е бил унищожен при откриването. По-голямата част от находката е била разпиляна. Чрез съдействието на служителите от МВР-Поморие Окръжният исторически музей в Бургас успя да се сдобие с 21 екземпляра от тази изключително интересна средновековна монетна находка. Монетите се разпределят така: 16 екземпляра са на Андроник II и Андроник III Палеолог и 5 - на Иоан V Палеолог и майка му Анна Савойска /1/.

Върху лицето на първия вид монети е представен Христов с цял ръст, насреща, благославящ двамата Палеолози: Андроник II и Андроник III /обр. 1/.

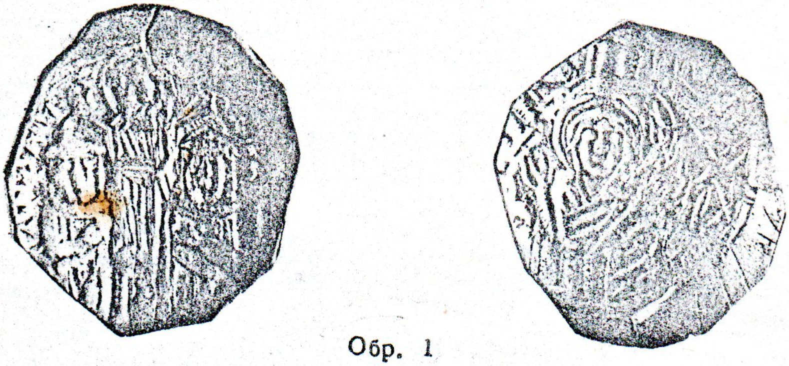

Обр. 1

Според проф. Тодор Герасимов, който пръв в световната нумизматична литература идентифицира този тип монети, Андроник III е коленичил вдясно от Христос, а Андроник II - вляво /2/. Преди това откритие на нашия учен всички монети от този тип се приписваха на Андроник II и Михаил IX Палеолог. Проф. Т. Герасимов въз основа на иконографски различия доказа, че в случая се касае за два вида монети. Върху единия вид фигурата вдясно е на Михаил IX. Лицето му е голобрадо. Върху втория вид виждаме лицето на Андроник III, който е с брада и мустаци /при някои екземпляри само с мустаци/. Върху 15 от шестнадесетте поморийски екземпляри четем надписите: горе от двете страни на главата на Христос $\overline{IC}/\overline{X}$ и околовръст: .. NΔPON/ANΔPON /единият от екземплярите е силно повреден и само частично запазената буква N вляво от Андроник II показва, че надписът е бил околовръстен/. При шестнадесетия екземпляр надписите са разположени вертикално и са силно изтрити A/Δ P/O.

Върху опакото виждаме в средата изображение на Богородица с разперени ръце, обградена от крепостните стени и кулите на Константинопол . Върху два екземпляра вляво и вдясно от Богородица са отпечатани знаците х - Δ , на един вдясно виждаме А , един брой има •—•, два К̈ - Ẍ, един ⚜ - В, един В - Δ, един вляво Г , един вляво В , един вдясно звезда, на един вляво има лилия, три екземпляра са нечетливи, а този с вертикалните надписи на лицето има върху опакото: К⃰ - N⃰ . Иконографският анализ, съобразен със заключенията на проф. Т.Герасимов и надписите върху лицето на поморийските монети говорят, че в случая ние имаме само монети на Андроник II и неговия внук Андроник III, които са сечени през третото десетилетие на XIV век /1325-1328 г.//3/. По сведение на Франческо Баедучи тези перпери /корубести монети/, съдържат 11 карата злато, 7 карата сребро и 5 карата мед /4/. Знаците на гърба на тези монети на Палеолозите се тълкуват от едни автори като съкращения на сакрални изрази /5/. Това тълкуване обаче не издържа критика. Въз основа на аналогични буквени знаци върху монети, сечени от Флоренция, Венеция и Сърбия, тези знаци могат да се приемат като отличителни знаци на монетните магистрати в Константинополската монетарница /6/.

Петте екземпляра на Йоан V Палеолог и Анна Савойска имат върху лицето си изображение на Андроник III Палеолог с корона, облечен в сакос, коленичил, протегнал ръка към правия Христос, който е в дясно и го благославя с дясната ръка, а в лявата държи евангелие. Вдясно от Христос четем: I̅C̅/X̅, а в ляво от Андроник III:NI/KO/C. /обр. 2/. Надписите са вертикални.

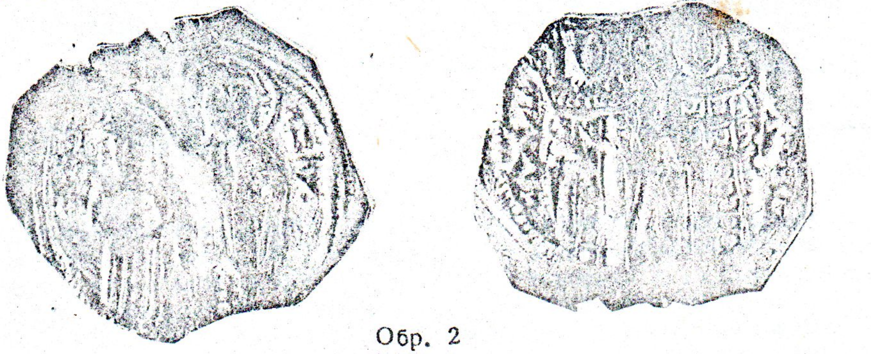

Обр. 2

Върху обратната страна на монетите виждаме изображенията на Иоан V и Анна Савойска, прави, анфас. При трите екземпляра Иоан V е вдясно с корона, облечен в сакос, с дясната ръка държи свитък, а с лявата - жезъл. Анна е в ляво, облечена в тясна дреха с разширени в краищата ръкави. В лявата ръка тя държи жезъл, завършващ с крин. Дясната е поставена на гърдите. Вляво от Анна се вижда знакът "Х". Само при един екземпляр Иоан V е вляво и държи в дясната ръка скиптър, а в лявата - свитък, вляво от него има знак "К". Този екземпляр е еднакъв с двата, публикувани от проф. Т.Герасимов и с един от колекцията на Британиш музеум /7/. За сега доколкото ни е известно от литературата, само това са публикуваните монети с подобно разположение на фигурите на Йоан V и Анна Савойска.

Тези пет екземпляра от поморийската находка са сечени през четиридесетте години на XIV век. Чрез тези номизми императрица Анна искала да противопостави престолонаследническите права на малолетния си син на претендента за престола Йоан Кантакузин /8/.

Номизмите на Йоан V и Анна Савойска са изключително редки. В колективните находки от XIV век досега те са откривани само по един-два екземпляра /9/. За пръв път при поморийското съкровище имаме пет екземпляра.

Като имаме предвид историческите събития, близки до времето, когато са сечени монетите от съкровището, допускаме, че то е било заровено през 1364 или 1366 г. Според историческите сведения през 1364 г. Анхиало /Поморие/ е бил завладян от византийците, но скоро отново попаднал в български ръце. Втората дата е свързана с падането на Анхиало под властта на "зеления граф" Амедей Савойски. Тогава градовете от южното Черноморие са подложени на невероятен данъчен гнет /10/. Поради това ние предполагаме, че именно в 1366 г. номизмите от поморийското съкровище са били укрити.

Съкровището е било натрупано през периода, когато южното Черноморие е било под скиптъра на българския цар Иван Александър. В тази област след победата на Иван Александър при Росокастро в 1332 г. настъпил голям културен разцвет.

1/По-големи подробности за откриването виж у: Иван Карайотов, Златно съкровище от епохата на Иван Александър, в. "Черноморски фронт", бр. 8120, 21 юни 1973, Иван Карайотов, Новини от древно Анхиало, в. "Орбита", бр. 34, 25 август 1973 г.

2/T. Gerasimov, Les hyperpères d'Andronic II et d'Andronic III et leur circulation en Bulgarie, p. 213 et suiv. Bysantinobulgarica, t. I, Sofia 1962, p. 213 et suiv.

3/ T. Gerasimov, op cit. p. 217

4/ T. Gerasimov, op. cit. p. 217.

5/Ст. Маслев, Бележки към някои буквени знаци и съкращения върху монетите на Палеолозите, сп. Археология, II, 1960, кн. 4, стр. 8-13.

6/Т. Герасимов, "Ст.Маслев, Бележки към някои буквени знаци..." /рецензия/, ИАИ, т. 25, София 1962, стр. 242-248.

7/ T. Gerasimov, Les hyperpères d'Anne de Savoie et de Jean V Paléologue, Bysantinobulgarica, t. II, Sofia, 1966, p. 329 - 335, No 2 et 3.

8/ Т. Герасимов, Неиздадени монети на Палеолозите, РП, 4, 1949, 23-40.

9/ T. Gerasimov, op. cit. Bysantinobulgarica, t. II, p. 335.

10/ Васил Гюзелев, Очерк върху историята на град Несебър в периода 1352 - 1453 г. ГСУФИФ, т. 64, София, 1970, стр. 57-97, Л.В.Горина, Походът на граф Амедей VI Савойски против България през 1366 - 1367 г., ИПр. 24.6.1970, стр. 72.

МОНЕТНО СЪКРОВИЩЕ В КАРЛОВО

На 6 март т.г. в центъра на Карлово работниците Костадин Делчев и Петър Милев при направа на изкопите за основи на новия Дом на техниката открили медно менче с богато съкровище. В менчето били намерени 121 златни и 729 сребърни монети. Колекцията съдържа френски, белгийски, руски, английски, турски и други златни монети.

Първоначално съкровището било дадено за съхранение в БНБ, а впоследствие - на Народния музей в града.

"Такова съкровище за първи път се намира в Карлово - каза директорът на музеите в града - Иван Крайчев. - Златните монети са от 1833 до 1912 г., а сребърните - от 1894 до 1915 г. Ясно е, че съкровището е на търговец, но името му още не е известно. Сега се правят проучвания. Сигурно е, че той е бил търговец на гайтан.

Съкровището ще разкрие много тайни от дългогодишната история на нашия град."

Иван Йорданов

ИНТЕРЕСНА НАХОДКА

Преди известно време при прокопаване основите на осмостажен блок в центъра на гр. Нова Загора работниците от бригадата на Ариф Мехмедов Дуков попаднали на една интересна находка /вж. обр. 1/. Тя включва десетина монети, един медальон и един пръстен.

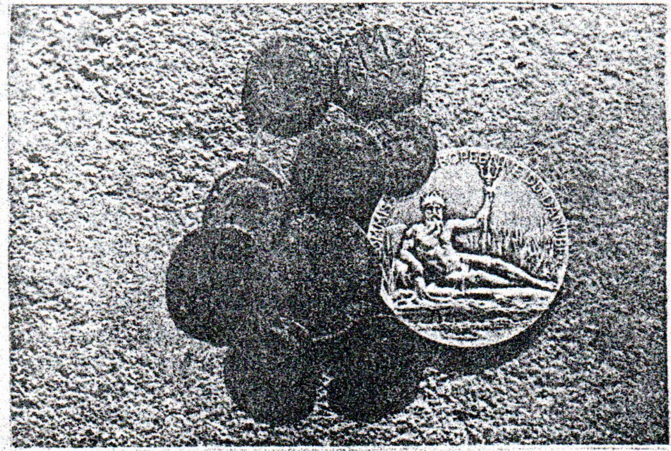

I. Монетите са от следните владетели:

1. Клавдий /41-54 г./, бронзов сестерций; 2. Траян /98-117 г./, бронзов дупондий; 3. Каракала /198-217 г./, бронзова монета, сечена в Адрианопол; 4. Филип I /244-249 г./, бронзова монета, сечена във Виминациум; 5, Максимин II /305-313 г./, медна монета, сечена в Тесалоник; 6. Юстиниан Велики /527-565 г./, бронзова монета със стойност 40 нумии, сечена в гр. Кизик; 7. Медна анонимна византийска монета, сечена при Роман III Аргир /1028-1034 г./; 8. Медна византийска анонимна монета, сечена при Михаил IV /1034-1042 г./; 9. Сребърен талер на гр. Рагуза, сечен през 1765 г. и една сребърна турска монета, сечена при Махмуд II /1808-1839 г./.

II. Медальонът е отлично запазен, сребърен, диам. 60 мм, тегло 95 г. лице: Надпис околовръст - COMMISSION EUROPEENNE DU DANUBE. Нептун гол, полулегнал на дясно. С дясната си ръка се подпира върху урна, из която тече вода, с лявата придържа тризъбец. Зад него и встрани около-речна растителност. Пред него - р. Дунав с плуващ кораб и пристанищен град. Между течащата из урната вода и реката гравьорът е сместил подписа си A.PATEY. Опако: Надпис в няколко хоризонтални реда - APTICLE IG DU TRAITE DE PARIS DU 30 MARS 1856. Долу сред венец от дъбови и лаврови клончета 1856 - 1906.

III. Пръстенът е сребърен и не представлява обект на настоящето съобщение.

От изложеното дотук е очевидно, че това е едно своеобразно съкровище. Собственикът му е скрил при неизвестни за нас обстоятелства найценното, което е притежавал - бронзовите антични монети, сребърния медальон и пръстена. Несъмнено той е знаем ценността на бронзовите антични монети. И това е един сигурен белег, че собственикът на това малко съкровище е бил нумизмат. Кой е той и кога е укрил съкровището си за нас е трудно да отговорим. Известно осветление по въпроса можем да получил от самия материал и от документи и спомени на съвременниците.

Несъмнено, най-интересна част от колекцията е медальонът. Това е юбилеен медальон на Европейската дунавска комисия, създадена през 1856 г. на базата на чл. 16 от Парижкия мирен договор, подписан на 30 март 1856 г. Този член осигурява свободно корабоплаване по р. Дунав и фактически отваря широко вратите на Балканския пазар за капиталистическа Европа. С други думи, зад тази комисия се крие западноевропейският капитал. Тези й права се потвърждават по-късно от чл. 55 на Берлинския конгрес. Така създадената европейска комисия играе значителна роля в икономическия и политическия живот на България. Не без значение е фактът, че под нейните удари пада първото либерално правителство в страната, начело с Драган Цанков през 1880 г. Този юбилеен медал, издаден в чест на 50-годишната й дейност, е раздаван на лица, свързани с дейността на комисията. А те са ограничен брой за България. Такова лице от Нова Загора не ни е известно. Най-вероятно е този медал да е бил закупен от неизвестния ни нумизмат, възможно е дори това да е станало извън страната. Вероятно, най-ранната дата на закупуването на медальона, което пък хвърля известна светлина и върху датата на укриването, ще е след 1906 година.

Според документи и спомени на съвременници, мястото, където е намерена находката, е принадлежало на д-р Георги Стоянов Танев /1870 - 1928 г./. Завършил медицина в Германия /Берлин/, в началото на века той се явява първият лекар в Нова Загора. Възможно е д-р Танев да се е запознал с нумизматиката по време на своето следване и да е продължил колекционирането на монети след завръщането си. Това се потвърждава и от спомените на дъщеря му Берлина Танева, понастоящем живуща в София. Тя си спомня, че баща й действително е колекционирал стари монети, които е съхранявал в торбичка, но по-нататъшната им съдба, за съжаление, не й е известна. Вероятно нашата находка е част от тази колекция, тъй като не може да се твърди със сигурност, че всичко е запазено /монетите са намерени разпръснати, а не в торбичка, както споменава Б.Танева/. И така неизвестният за нас нумизмат е д-р Георги Стоянов Танев. С това той се явява не само първият лекар в гр. Нова Загора, но и първият за града нумизмат. А чрез благородната постъпка на работниците от бригадата на Ариф Дуков тези монети отново бяха възвърнати за науката.

Ст.н.с. Иорданка Юрукова

ПОСТИЖЕНИЯ В ОБЛАСТТА НА СРЕДНОВЕКОВНАТА НУМИЗМАТИКА И СФРАГИСТИКА В БЪЛГАРИЯ

Въпреки че изминаха едва десет години от момента, в който на страниците на сп. "Археология" бе направен опит за цялостно обобщение на постиженията на българската нумизматика /1/ във връзка с всенародното чествуване на двадесетгодишнината на победоносното септемврийско въоръжено въстание; плодотворните проучвания на нашите учени в областта на средновековната нумизматика доведоха до резултати, които изискват днес един напълно самостоятелен обзор.

Тези резултати намират отражение не само във фактическото увеличение на броя на публикуваните изследвания в областта на средновековната нумизматика и сфрагистика, но и в техния характер - в научния подход към нумизматичния материал, поставян почти винаги във връзка с конкретната историческа епоха.

Дори и най-обикновените статистически данни показват, че през изтеклите десет години е минимален броят на публикуваните монетни съкровища, представени само във формата на старателно изработени каталози или пък в кратки /а понякога и некомпетентни бележки/, върху съдържанието на дадено съкровище и обстоятелствата на неговото намиране. /2/

В повечето проучвания се проследява стремежът на изследвачите да се използуват "чисто" нумизматичните данни, които предоставя анализът на едно монетно съкровище или обнародването на някой нов тип средновековна монета, като извори за икономическата и политическа история на средновековна България и Византия.

Налице е вече и един подчертан интерес на нашите изследвачи към изучаване на отделен вид нумизматични паметници, принадлежащи към конкретна историческа епоха, който им е позволил да придобият и опит, и квалификация. Този интерес се проявява в областта на средновековната българска нумизматика; в изучаване монетосеченето на Палеолозите, както и в това на византийските императори от VI век. И най-сетне, въпреки слабата университетска подготовка, интересът към нумизматиката нараства, макар и бавно. Расте паралелно с това и броят на специалистите по средновековна нумизматика.

Изследванията в областта на средновековната нумизматика у нас могат да бъдат групирани в две основни категории: а/ проучвания в областта на средновековната българска нумизматика и сфрагистика и б/ проучвания в областта на византийската нумизматика и сфрагистика.

I. СРЕДНОВЕКОВНА БЪЛГАРСКА НУМИЗМАТИКА И СФРАГИСТИКА

Изминалите десет години обогатиха този най-важен дял на нумизматичната наука у нас с откриването на нови нумизматични материали. Между тях особено място по своето значение заема публикуването на две медни монети на деспот Добротица, владетел на Карвуна. /3/ Тези монети допълниха българската нумизматика от XIV в. с паричните знаци на още един голям феодален владетел. Неговата крепост-резиденция се е намирала на нос Калиакра, чието име, в съкратен вид, е представено върху опакото на сечените от него монети.

Принос към средновековната българска нумизматика бе и публикуването на един нов тип медни монети на Константин Асен. /4/ При тях се проследяват някои интересни иконографски особености както в представяне образа на владетеля, заемащ лицевата страна на монетите, така и в тези на Христос или на Богородица, изобразени върху опакото им.

Константин Асен е представен прав, с всички знаци на царската власт - корона, пергаментен свитък и жезъл, който завършва с кръст, вписан в кръг. Със същия вид жезъл Константин Асен е представен и в стенописния образ на Боянската църква. Оригинален е и бюстът на Богородица, изобразен върху една част от тази емисия монети, около който се чете надпис на гръцки "Агиосоритиса". Този надпис подсказва, че тук е възпроизведен иконографски тип на прочута икона. Новост в тези монети /а оттук и в средновековната българска нумизматика/, са многолъчните звезди, представяни както около изображението на владетеля, така и около това на Христос. И тук както и при монетите на Палеолозите, от които те са взаимствувани, звездите се явяват символичен знак на Христос, знак на сияние и слава. /5/ С гравирането им около образа на Константин Асен се е целяло да се изтъкне пред народа високото положение на владетеля, светостта на неговата власт. В това се изразява до известна степен пропагандният характер на това изображение.

Публикуването на шест медни монети на Георги Тертер, /6/ върху чиято лицева страна е представен монограм и полумесец със звезда, а върху опаката - двуглав орел и бюст на човек с плитка /при това в два екземпляра - този бюст е бил отпечатан допълнително с отделно печатче/, хвърля нова светлина върху един тежък период в нашата средновековна история - този на политическата зависимост на българската държава към кипчакския хан Ногай. Монограмът върху лицето е в такава форма, че може да бъде тълкуван и като монограм на Тертер и като тамга за пред татарите. Полумесецът и звездата са характерни типове за монетите на редица източни държави, а бюстът на човек с плитка е образът на самия хан. Интересно е предположението, че тези монети, чиято по-груба изработка ги отличава от останалите типове медни монети на Георги Тертер, са били отсечени може би по време на шестгодишното управление на Смилец, който е използвал, с известно ретуширане, старите монетни печати на Тертер.

Редките монети на деспот Яков Светослав бяха допълнени с издаването на един нов екземпляр /7/ /четвърти по ред/, който не само е отлично запазен, но е и отсечен от друга двойка монетни печати. Последното обстоятелство е важно, тъй като то може да се тълкува като указание за интензивността на монетосеченето на този голям феодален владетел, което е било не само регалия на неговата власт като претендент за българския престол /въпреки че върху монетите си той носи само титлата деспот/, но поради липсата на други парични знаци е задоволявало и нуждите на местния пазар. Откриването на съкровища от български средновековни монети, извън териториалните граници на нашата страна, стана предмет на някои интересни изследвания, които имат пряко отношение към проблемите на българската средновековна нумизматика. Някои от тях са с приносен характер, /8/ а други /9/ - повдигнаха дискусии, в които разрешението на "чисто" нумизматичните въпроси се постави в най-тясна връзка с икономическата и политическа история на средновековната българска държава. /10/ Подобни дискусии предизвикаха и хипотезите на някои наши любители-нумизмати, които се опитаха да "докажат", че първите български монети са били сечени от Владимир - син на Борис. /11/ В действителност върху тези монети е представен типичният родов знак на киевските князе - наподобяващ птица с разперени крила. /12/ който показва по неоспорим начин, че въпросните монети принадлежат на киевския княз Владимир. /13/

Нумизматичните и епиграфски данни, поставени на фона на последния героичен епизод от борбата на българския народ срещу византийските нашественици - защитата на крепостта Срем от стрателат Сермон, показаха, че не е възможно да се приписват на последния златните пластинки, съхранявани в Парижкия монетен кабинет. /14/

Публикуван бе и друг нов вид фалшификат на средновековна българска монета от сребро, принадлежаща на "неизвестен" владетел с титлата кавхан. /15/ Характерните особености в развитието на българското средновековно монетосечене - монетни типове, номинали, контрамарки, монетарници и др. бяха разгледани в няколко статии с обобщителен характер /16/. Изтъкнато бе и значението на тези монети като исторически извори, които в някои случаи не само потвърждават сведенията на средновековните хронисти, но дават и нови данни за миналото на нашите земи. /17/

Така, сребърните грошове на Ирина и Михаил Асен хвърлят светлина не само върху смутните събития, настъпили в България след смъртта на Иван Асен II, пропагандирайки образа на царицата-регентка и на невръстното й дете, но някои от тях и по-специално една емисия на Михаил Асен /върху която се намират знаци, подобни на тези, срещани върху монетите на Стефан Урош/, показват, че този български владетел е секъл монетите си в монетарницата на Брьсково, Сърбия. Подобни данни дават и споменатите по-горе изследвания върху контрамаркираните медни монети на Г. Тертер /18/, новият тип медни монети на Константин Асен /19/ и особено намерените при разкопките на Калиакра медни монети на деспот Добротица - владетел на Карвуна. /20/ Последните потвърждават сведенията, които дава Шилтбергер за трите български държави: Търновската, Видинската и тази на Добротица, който, за да изтъкне своята независимост по отношение на Иван Александър, отсекъл монети с инициалите на своето име и на крепостта-резиденция - Калиакра. /21/

Макар и малобройни, проучванията в областта на българската сфрагистика заслужават специално внимание, преди всичко поради значимостта на изследваните от тях паметници. Така, откритият в Преслав моливдул на цар Борил /22/ обогати оскъдната листа от печати на българските царе с един нов паметник - важен извор за нашата средновековна история. Основният печат на търновския патриарх Висарион /23/, чието име не е споменато в Бориловия синодик поради това, че той е бил може би един от тези търновски патриарси, заподозряни в униатски връзки с Рим, не само попълни списъка на българските патриарси от XIII век с едно ново име, но даде и формулата на тяхната титла: "По божия милост патриарх на българите".

Въз основа на различни иконографски, палеографски, стилови и др. особености девет печата, отдавани на български владетели от X, XIII и XIV век, бяха определени като фалшификати. Седем от тях са били изработени през първата половина на XX век, а два - през XVI век. /24/

II. ВИЗАНТИЙСКА НУМИЗМАТИКА И СФРАГИСТИКА

Проучванията в тази област се характеризират преди всичко със сполучливи опити за синтез, въз основа на нумизматичния материал при съчетаването му с писмените сведения, както и с компетентното изследване на монетни съкровища или отделни нумизматични паметници, които разкриват съществуването на нови типове във византийската иконография, нови номинали, предатирват някои монетни емисии и пр.

Първата особеност се проследява ясно в няколкото статии и научни съобщения, чийто предмет е циркулацията на византийските монети VI-X век, използувана като пълноценно историческо градиво за стопанската и политическа история на балканските земи и България /25/, както и в обобщителното изследване на характера и развитието на византийското монетосечене през същия исторически период. /26/

Монетосеченето на Палеолозите - един от най-слабо проучените дялове на византийската нумизматика, бе допълнено с изследвания на нови монетни типове и номинали. Отсичането на някои нови редки емисии бе свързано с конкретни исторически събития, разиграли се на политическата сцена във Византия от края на XIII до средата на XIV в.

Така, новият тип сребърна монета на Андроник II и Михаил IX Палеолог, при която в лицевия надпис е прибавено и родовото име на владетелите ПАЛАЮЛОГОС, а до изображението на Михаил се чете и титлата ΔΕСПОТНС, е била отсечена вероятно в 1295 г. по повод провъзгласяването на Михаил IX за съимператор. /27/

Перперите на Анна Савойска и на Иоан V Палеолог /28/, както и двете сребърни монети на Иоан V, върху чието лице императорът е представен в церемониално облекло, над него - бюстът на благославящия го Христос, а върху опакото - фигурите на Андроник III и на св. Димитър /29/, са били отсечени в 1341 г. - непосредствено след коронясването на малолетния наследник Иоан V, с цел да се пропагандират неговите законни права, и да се противопоставят те на узурпаторските стремежи на Иоан Кантакузин. Редкостта на тези монети е достоверен белег за тежкото икономическо положение на Византия, разкъсвана от междуособни вътрешни борби.

Установено бе също, че сребърните монети със странния надпис ПОΛΙΤΙΚΟΝ, сечени от Андроник III и Иоан V, са редовни платежни знаци, а не жетони, с тегло, което отговаря на 1/3 от теглото на милиарензия на Андроник III Палеолог /30/ и че изображението на звезда /най-често с шестолъчна форма, при която лъчите имат формата на лаврови клончета/ се среща често върху монетите на Палеолозите - и самостоятелно, и като допълнителен знак. /31/

Значителен принос към монетосеченето на Палеолозите представя й едно проучване на девет медни и сребърни монети, сечени от различни императори, принадлежащи на тази династия. /32/ Едни от тях са с нови типове; при други се коригира неправилното четене на надписите, а трети, въз основа на иконографски и стилови белези, се прекласирват.

Въз основа на истрологични и иконографски белези бяха определени като фалшиви някои златни монети на Иоан V и Мануил II Палеолог. /33/

Няколко интересни проучвания бяха посветени и на монетосеченето на никейските владетели. Между тях особено внимание заслужава изследването на някои нови типове било нови монети, сечени от Иоан III Ватацес, Тодор II Ласкарис и Михаил VIII Палеолог /34/, както и това, посветено на четири перпери на Иоан III Ватацес, препечатани с изображение, представящо коронована глава с брада и мустаци. Препечатването на тези монети се свързва с определен момент на политическа криза, настъпила в Никея след смъртта на Тодор II Ласкарис, когато някой временен узурпатор е побързал да постави образа си върху монетите на своя законен предшественик.

Наред с тези значителни проучвания в областта на византийската нумизматика от XIII-XIV в. бяха изследвани и някои редки бронзови монети от VI век. /36/

Направени бяха и опити за популяризиране класификацията на анонимните бронзови византийски монети от X и XI в. /37/, установена от М.Томсон и А.Белинджър, въз основа на откритите, при разкопките в Атина и Коринт, препечатани монети от същия исторически период.

В областта на византийската сфрагистика бяха публикувани само няколко печата от Преслав /38/, Драгановец, Търговишко /39/ и Перник /40/, чието издаване ще даде възможност те да бъдат използувани по-цялостно и като извори за административното устройство на тема "България" и като приносен материал към византийската просопография.

---

1. И. Юрукова. По-важни открития и развитието на нумизматиката в България през последните двадесет години - Археология, VI, 1964, кн. 3, с. 77-81

2. К. Рогева-Григорова. Съкровище от средновековни български монети. - Музеи и паметници на културата, 6, 1966, кн. 3, с.2-4. Дава кратко съобщение за съдържанието на едно монетно съкровище с грошове на Иван Александър и Михаил Асен, намерено край Витиня, Софийско; Л. Бобчева. Колективна находка от средновековни монети и накити от нос Калиакра. - ИНМВ, III, 1967, с.223-226; K.Nedeltchev. Glay Jar Vields Big.Coinage Find. - CW - 4, 1968, с.1. Без да е видял и проучил лично публикувания от него материал, прави опит за "научно" съобщение върху съдържанието на съкровището от 1430 гроша на Иван Александър и Михаил, открито в Ловеч; Милчев и Т. Филипов, Византийска колективна находка от гр. Лом. - Археология, IX, 1967, кн. 1, с.32-39; И. Юрукова, Ат. Милчев и Т. Филипов, Византийска колективна монетна находка от гр. Лом. - В: Археология, IX, 1967, кн. 4, с.60-65. Същото съкровище е било проучено и описано от Майкъл Хенди по време

на пребиваването му в България през 1965 г. и е издадено от него като съкровище Лом-А: M.F.Hendy. Coinage and Money in the Bysantine Empire 1081-1261. Vaschington, 1969, p. 363-364.

3. Т.Герасимов. Медни монети на деспот Добротица - владетел на Карвунската земя. - Археология, X, 1968, кн.3, с.10-12.

4. Т.Герасимов. Нови монети на Константин Асен /1257-1277/. Археология, IX, 1967, кн.3, с.26-29.

5. Th. Gerassimov. Monnaies des Paleologues avec des representations d'etoiles. - Bysantinobulgarica, III, 1971, p. 103-116.

6. Т.Герасимов. Монети на Г.Тертер с полумесец и звезда и бюст на човек. - ИАИ, XXVIII, 1965, с.25-30.

7. А.Маргос. Един нов екземпляр монета от деспот Яков Светослав. ИНМВ, V, 1968, с.225-229.

8. E. Isacescu. Tesaurul de monede medievale de la Pacunol lui Soare. - SCN, 5 , 1971, p. 345 - 353. - Разглежда едно монетно съкровище, съдържащо грошове на Ив.Александър с Михаил и прави опит за установяване на една по-точна класификация на монетните емисии.

O. Constantinescu. O moneda bulgara necunoscu ta gasita la Coconi Ilfov. - SCIV, 19, 1968, p. 541 - 543 - Публикува една медна монета на Г.Тертер.

9. E. Pochitonov. La plus ancienne emission monetaire bulgare de l'epoque du second royaume. - Bys. slav. - 31, 1970, p. 54 - 63. Публикува две медни корубести монети, които той отдава на Тодор-Петър, ръководител на въстанието на българи и власи срещу византийското господство в 1185 г. Следователно, авторът приема, че въпросните монети са най-ранната монетна емисия на II-та българска държава.

10. Т.Герасимов. Секъл ли е монети Петър /Тодор/, братът на Асен. - Нумизматика, V, 1973, кн.1, с.5-9. Авторът обръща внимание на редица подробности в иконографията и надписите на тези монети, които издават техния модерен произход. Голямата разлика в стила и фактурата на образите от двете страни /този върху лицето е с необичаен за средновековното монетосечене висок релеф/, а образите върху опакото са третирати съвсем линеарно, са свидетелство също за модерния произход на монетите. Герасимов отбелязва също, че не е логично братът на Асен, който е носил цели девет години, по политически съображения името Петър - утвърдено в съзнанието на народа, да го е сменил при възкачването си на престола в Търново с кръщелното си име Тодор. Освен това изключено е през изпълненото с борби негово едва едногодишно управление той да е имал възможност да сече монети.

11. К.Неделчев. Първите български пари. - Наша родина, 1963, кн. 6, с.16.

K. Nedeltchev. Das altbulgarische Geldwesen. - JNG, 18, 1968, p. 139 - 144.

12. И.Спаский. Русская монетная система. Ленинград, 1962, с. 16 и сл.

13. Т.Герасимов. Съществувала ли е през IX век златна българска монета СТЪЛЕНЗ. - Археология, VII, 1965, кн.2, с.1-5;

Т.Герасимов. Секли ли са монети царете на първата българска държава. - ИБИД, XXVI, 1968, с. 407-411.

/Идентични наблюдения и изводи прави и К.Колев в своята статия: Секли ли са собствени монети владетелите от първата българска държава. - ГНАМПД, 6, 1968, с.117-136/.

14. Т.Герасимов. За тъй наречената "златна монета на българския военачалник Сермон". - ИАИ, XXIV, 1961, с.97 и сл.

15. Й.Юрукова. Нов вид фалшификат на средновековна българска монета. Нумизматика, V, 1973, кн.1, с.10-13.

16. Т.Герасимов. За българските средновековни монети. - Нумизматика, IV, 1972, кн.1, с.5-9 и кн.3, с.1-9 /продължение/.

Й. Юрукова. Някои основни моменти в развитието на българската нумузматика. - Нумизматика, II, 1970, кн.3, с.3-7.

J. Jurukova. Krotki przeglad numismatyki bulgarskiej -Wiadonosci Numismatyczne , XVI, 1972, kn. 1, p. 25 - 32.

17. Т.Герасимов. Българските монети от XIII и XIV в. като исторически извори. - Нумизматика, II, 1970, кн.1, с.3-5.

18. Т.Герасимов. Монети на Г.Тертер... ИАИ, XXVIII, 1965, с.25-30.

19. Т.Герасимов. Нови монети... Археология, IX, 1967, кн.3,с.26-29.

20. Виж заб.3

21. Виж заб. 16

22. Т.Герасимов. Един новооткрит печат на Борил. - Векове, II, 1974,

23. Т.Герасимов. Оловен печат на търновския патриарх Висарион. - ИОМТ, II, 1964, с.45-47.

24. Т.Герасимов. Фалшиви печати на българските царе от X, XIII и XIV в. - Археология, XII, 1970, кн.2, с.32-38.

25. J. Jurukova. Particularites dans la circulation des monnaies bysantines du VI - VIIe siecle, sur le littoral occidental de la mer Noire - Bysantinobulgarica, II, 1966 , p. 223 - 227;

J. Juroukova. Les invasions slaves au sud de Danube d'après les tresors monetaires en Bulgarie - Byzantinobulgarica, III, 1970, p. 255 - 263; La circulation des monnaies byzantines en Bulgarie VI - X^e. - I Miesdsynarodewy kongres archeologii slowianskej, VI, 1968, p. 128 - 143.

26. Й. Юрукова. Характер и развитие на византийското монетосечене /VI-X в./ - Археология, XI, 1969, кн.3, с.21-31.

27. Т.Герасимов. Един грош на Андроник II с Михаил IX Палеолог. - ИАИ, XXX, 1967, с.199-200.

28. Th. Gerassimov. Les hyperpers d'Anne de Savoie et de Jean V Paleologue. - Byzantinobulgarica, II, 1966, c. 329-335.

29. Т. Герасимов. Две сребърни монети на Йоан V Палеолог. - ИАИ, т. XXVIII, 1965, с. 259-261.

30. Т. Герасимов. Сребърни монети на Андроник III Палеолог с надпис ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ. - ИАИ, XXVIII, 1965, с. 257-258.

31. Th. Gerassimov. Monnaies des Paleologues... Byzantinobulgarica, III, p. 103-116.

32. Т. Герасимов. Девет монети от Палеолозите. - ИАИ, XXXI, 1968, с. 240-243.

33. Th. Gerassimov. Des fausses hyperperes de Jean V et Manuel II, Paleologues. -Byzantinobulgarica, IV, 1973, c. 213-221.

34. Th. Gerassimov, Unknown Coinage of the Nicaean Emperors NV, - 15, 1968, 26, c. 56-63.

35. Th. Gerassimov. Hyperpers de Jean III Vatazes a têtes surfrappées. - Etudes Balcaniques. t. III, 1971, c. 113-117.

36. И. Юрукова. Варварски подражания на византийски бронзови монети от VI в. - Археология, VII, 1965, кн. 1, с. 21-23: И. Юрукова. Рядък тип медна монета от Анастасий I, ИАИ, XXIX, 1966, с. 228-229; И. Юрукова, Неиздадени византийски бронзови монети от VI в. - ИАИ, XXXII, 1972, с. 281-283.

37. К. Колев. Анонимни монети от византийски императори от X-XI век. - ГНАМПд, 6, 1968, с. 151-156.

38. Т. Тотев. Неизвестен стратег на Йоанопол и Доростол - Археология, X, 1968, кн. 4, с. 49-51; Вж. Ив. Божилов. Печатът на Леон Саращинопул - стратег на Йоанопол и Доростол. ИПр, XXVI, 1970, кн. 5, с. 98-109; Т. Тотев. Новооткрити византийски оловни печати от Преслав. - ИНМВ, 8, 1972, с. 287-291. Печат на Йоан Дукиций, Патрикий е датиран много общо XI-XII в. Известно съмнение предизвиква и четенето на надписа.

39. Т. Тотев. Византийски оловен печат от с. Драгановец, Търговишко, Музеи и паметници,

40. J. Jouroukova. Un scearu d'Irene Synadenos - Byzantinobulgarica, IV, 1973, p. 221 - 227.

Иван Върбанов

ДЕЛФИНЪТ И ЧОВЕКЪТ

В научно-популярните книги и списания, в периодичната и ежедневна преса в наше време е писано много за привързаността на делфините към хората. Разказани са десетки случаи на проявление на тази привързаност. Учените предполагат, че това поведение на делфините е обусловено от високоорганизираната им централна нервна система. А за сходството на главния им мозък с човешкия, някои изследователи нарекоха делфинът ... морски човек.

Тези наблюдения обаче не са монопол само на нашето съвремие. До нас са достигнали сведения от антични автори за наблюдаваните контакти на "морските" със земните хора. Писателят Павзаний разказва, че на гръцкия остров Пороселен сам е видял делфин, който доплувал до брега на зова на едно момче и го взел на гърба си. Той предполага, че детето е излекувало животното от раните, нанесени му от рибарите и това е породило тяхната дружба. Римският учен Плиний Старий съобщава подобна история - за делфин, който прекарвал през залива близо до Неапол юноша за училище и вземал от ръцете му хляб, напоен с вино. Плутарх в книгата си "Разумът на животните" пише, че само делфините обичат човека също така, както и себе си. "Те - продължава своята мисъл знаменитият в древността учен и писател - са единствените същества, които намериха великия философски принцип: дружба, но не от корист".

Именитият гръцки учен Аристотел, който описва за първи път анатомията и поведението на делфините, изтъква, че рибарите често обсъждат помежду си проявленията на добрия им характер. Например те виждали как майка и баща - делфини, плавайки на повърхността, носят на гърбовете си мъртвото си дете-делфинче, непозволявайки да потъне във водата.

В тези далечни времена хората не са могли да дадат научно обяснение за така наречения инстинкт за съхранение на биологичния вид. А този инстинкт е необикновено много добре развит у делфините. Те изтласкват на повърхността на водата отслабналите, болните и ранените, а даже и мъртвите свои събратя, опитвайки се по този начин да им вдъхнат живот. Ръководени от инстинкта делфините идват на помощ на давещия се човек. Други учени са склонни обаче да търсят в това именно прояви на разум, достигнал една особена степен на развитие. В света вече са създадени стотици делфинариуми, където много учени се мъчат да докажат тази теза, опирайки се на своите наблюдения над "морските хора" и на тяхната охота за все по-близък контакт с човека.

Монетите - този абсолютен документ на своето време свидетелстват за дружбата между хората и делфините от "край време". Древните хора, населявали крайбрежията на Средиземноморието и Черноморието, са оставили множество паметници на това общуване още от дълбока древност. Ето една монета от VI в.пр.н.е. - сребърен статер на Таран /град в Калабрия/. И на лицевата, и на опаковата страна са представени по един делфин, яхнат от човек /обр. 1/.

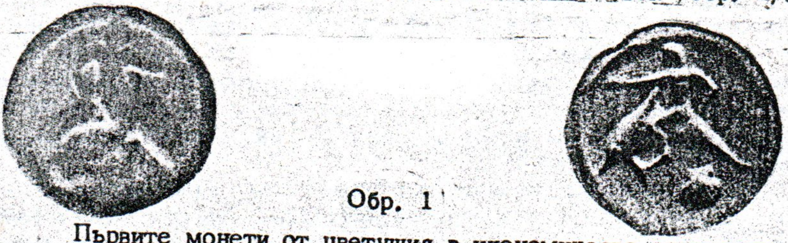

Обр. 1

Първите монети от цветущия в икономическо отношение гр. Олбия /Северното черноморско крайбрежие/ са били отсечени от мед във формата на тези загадъчни морски животни в края на VI в.пр.н.е. /обр. 2/. Те дори носят и наименованието "делфинки".

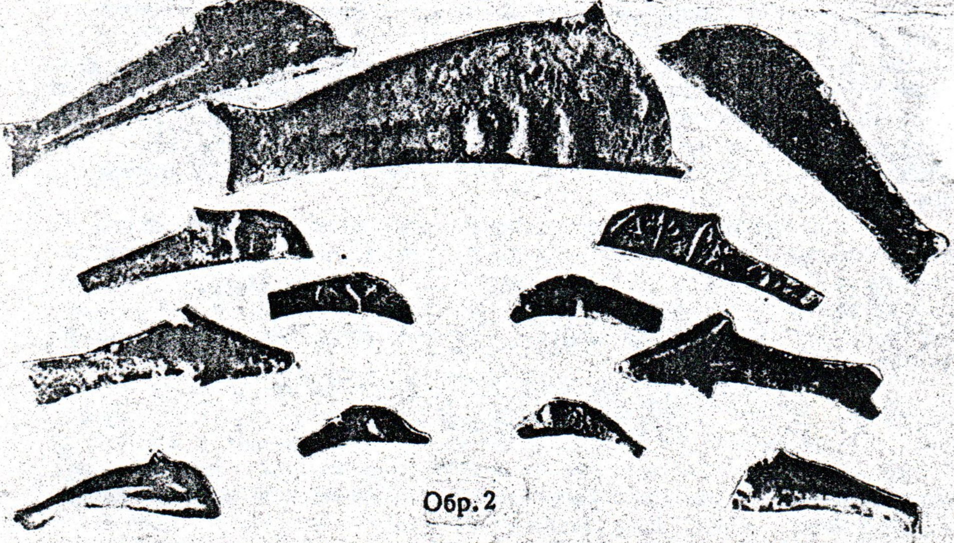

Обр. 2

Образът на делфина се запазва и в по-късните олбийски монети: на опаката страна - в съчетание с орел: в медните аса от V в.пр.н.е. /на лицевата - Горгона , Атина / на сребърните статери от 330-320 г.пр.н.е. /лице - Деметра /, на монетите от епохата на Флавий /лице - Аполон /; самостоятелно - на сребърните статери от V в.пр.н.е. /лице - Херакъл /, на златните драхми и хемидрахми от IV в.пр.н.е. /лице - Деметра / /обр. 3/.

Делфинът откриваме и върху някои монети на сицилийските градове. Сребърната драхма от 490 г. пр.н.е. на град Месана и на двете си страни представя делфини /обр. 4/, както и на сребърните тетрадрахми и декадрахми на Сиракуза /обр. 5/.

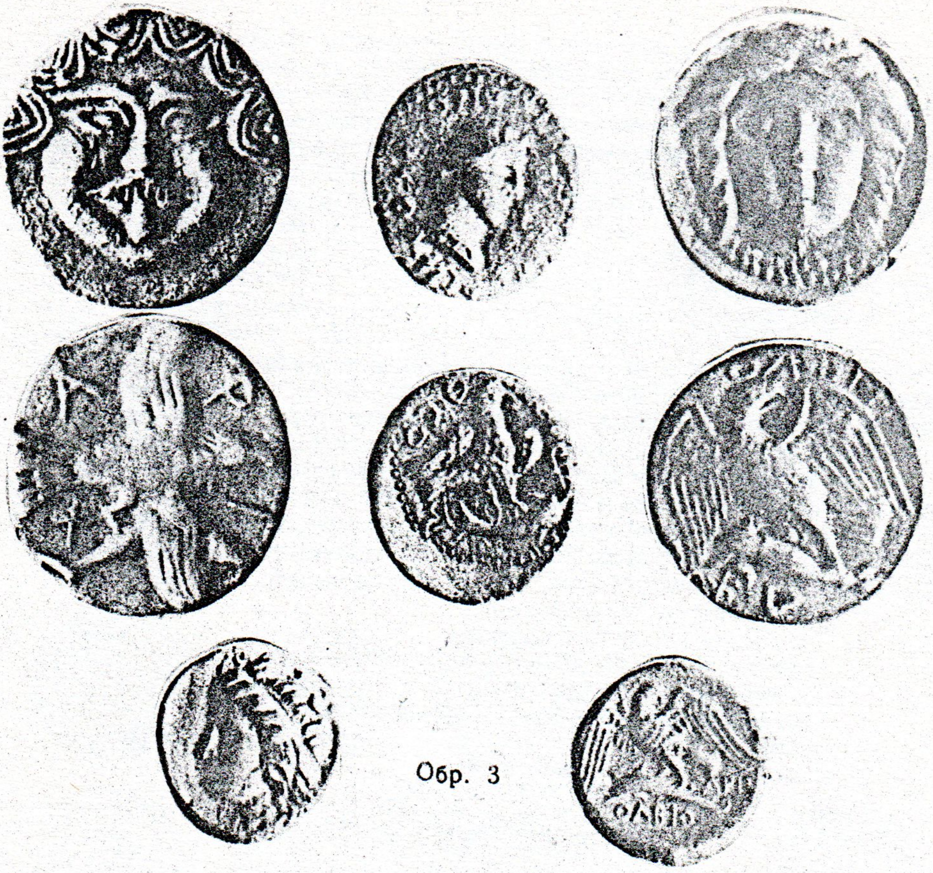

Обр. 3

Обр. 4

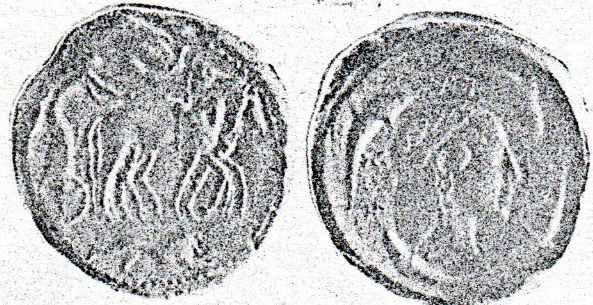

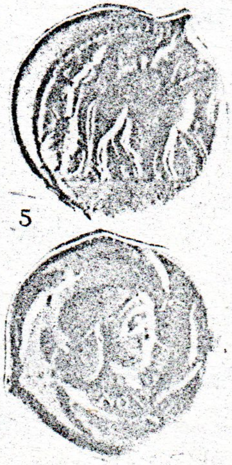

Обр. 5

Най-често и най-много обаче делфините са показани на древните гръцки монети. На сребърните статери на гръцкия град Сиде е изобразено човешко око, а в зрителното му поле - делфин. Тази монета, сечена преди повече от 2500 години, сякаш ни подсказва, че човекът е наблюдавал делфините още от дълбока древност /обр. 6/.

Обр.6

Обр.7

На монетите на остров Тенос, сечени в третия век пр.н.е. е представен богът на морето Посейдон, който държи в дясната си ръка делфин. Делфинът е обърнат с лице към грозд /обр. 7/. Тази монета има отношение към един характерен случай от гръцката митология:

Веднаж морски разбойници нападнали Дионис, богът-покровител на лозята и виното в открито море. Но верните слуги на бога набили разбойниците с лозови пръчки, внезапно израснали на палубата на кораба. След това Дионис превърнал пиратите в смирени делфини. Вдъхновен от древната легенда, поетът Апиан написал стиховете:

„Делфините бяха също хора,
но заповед издаде Дионисий -
сушата да сменят с морската бездна
и животни навеки да станат
само по образ. Душите си те запазиха
разумът им остана и в постъпките са сходни с хората..."

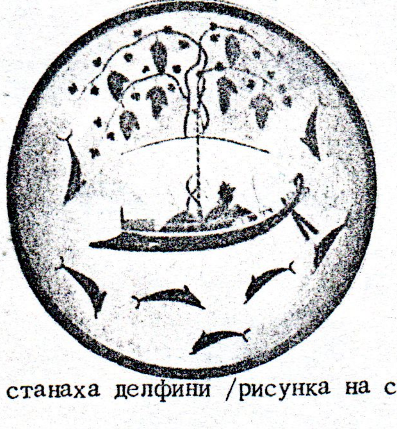

Пиратите станаха делфини /рисунка на съд/.

Именно гръцката митология ни спомага да разгадаем образите на делфините на гръцките монети.

Коварната жена на Зевс - богинята Хера, като узнала, че омразният й Дионис /син на Зевс и красивата Семела, погубена от Хера/, в ранното си детство се е възпитавал в семейството на добросърдечния Ино, изпратила безумие на неговата съпруга и превърнала живота й в непрекъснати мъки и страдания. Отчаяна от преследванията на злата богиня, нещастната жена, заедно с малкия си син Меликерт се хвърлила от скалите в морето. Към потъващите се спуснали делфини. Един от тях изнесъл нещастното дете до Истма /дн. Коринтски провлак/.

Гърците създали от това поетичен разказ, илюстриран прекрасно с монетите на Коринт, сечени във II в.

Жителите на Коринт построили храм, в който поставили скулптура - делфинът с детето на гръб. Умалено копие на тази скулптура станало и награда в местните музикално-спортни състезания - Истмийските игри. Коринтските монети разказват подробно за това предание и за Истмийските игри. В центъра на всяка монета е делфинът и детето на неговия гръб. Наградите поставяли на специална масичка /скулптурната група, венец и палмова вейка/, които връчвали на победителя в състезанието /обр. 8/.

Такъв щастливец - победител в истмийските игри също е изобразен на монета с факел в ръка и на фон - скулптурата, спечелена като награда. Не е забравен и покровителят на игрите - Посейдон, когото коринтяни изобразили на монета в обрядно ръсене над жертвеник, украсен също със скулптурната група "Делфинът с Меликерт" /обр. 9/.

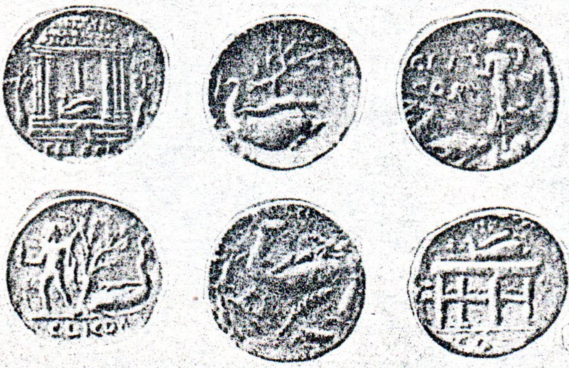
Обр. 8

Обр. 9

Гърците считали делфините за верни приятели на родената от вълните богиня на любовта Афродита и на нейния син Ерос /Амур/, както свидетелстват редица гръцки скулптори, представени и върху монети /обр. 10 и 11/.

Заради острия си слух и интерес към музиката, гърците обявили делфините за приятели и на бога на изкуствата Аполон. На една гръцка ваза Аполон е изобразен свиреш на арфа, разположен на летящ над морските вълни трон, а наоколо играещи делфини /обр. 12/.

С музикалността на делфините е свързана една друга легенда:

Прочутият певец Арион пътувал на кораб. Матросите се наговорили да го ограбят и убият. Арион успял да ги склони да му разрешат да изпее последната си песен. Над вълните се понесъл вълшебният глас на знаменития певец, който си акомпанирал на лира. И пеейки, се хвърлил зад борда на кораба - той предпочел да умре всред вълните на морето.

Обр. 10

Обр. 11

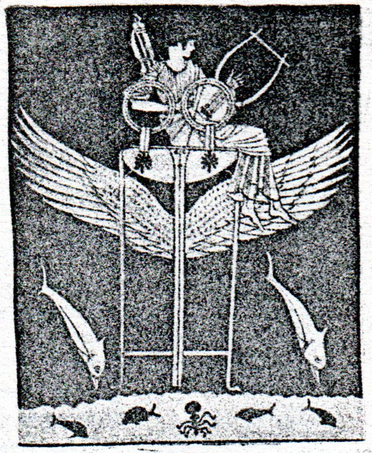

Обр. 12

Но до нещастния момък внезапно изникнал делфин, който благополучно го пренесъл на гърба си до брега.

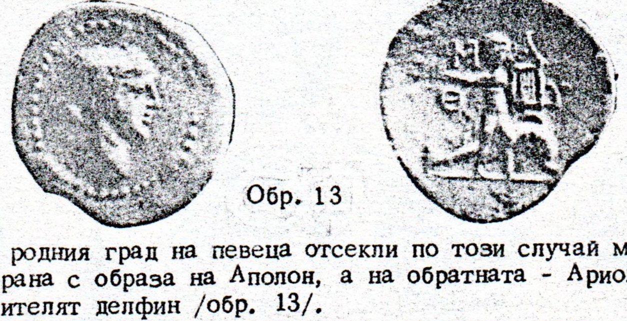

Обр. 13

В родния град на певеца отсекли по този случай монета на лицевата страна с образа на Аполон, а на обратната - Арион с лира в ръце и спасителят делфин /обр. 13/.

Изображения на делфини се срещат и върху монетите на градовете в Тракия и Мизия, сечени през епохата на римското владичество. Подобен пример представляват монетите на Деултум, от малък номинал, сечени през първата половина на III век. Делфини са изобразявани и на монетите на гр. Искрос /днес на територията на Румъния, при делтата на р. Дунав/, от IV в. - красиви сребърни драхми, на опакото на които орел е кацнал на черноморски делфин.

---

1. А. Н. Зограф, Античные монеты, Академия наук СССР, Москва, 1951 г., Ленинград
2. В. Брабич, Путешествие с древней монетой, Ленинград, 1970 г.
3. Н. А. Кун, Старогръцки легенди и митове, София, 1967 г.
4. Н. Мушмов, Античните монети на Балканския полуостров, София, 1912 г.

Начо Николов

ВЪЗПОМЕНАТЕЛНИ МОНЕТНИ ЕМИСИИ 1974 ГОДИНА

Съгласно одобрения от Министерския съвет план за пускане в обращение на възпоменателни монети, през настоящата година ще се издадат две нови сребърни емисии от по 5 лева - по случай 50 години от убийството на народния трибун-демократ АЛЕКСАНДЪР СТАМБОЛИЙСКИ и във връзка с чествуването на 30-годишнината от ДЕВЕТОСЕПТЕМВРИЙСКОТО АНТИФАШИСТКО НАРОДНО ВЪСТАНИЕ.

Първата монета е вече в обращение. Моделите за нея са изработени от скулпторите Георги Балджиев и Яне Ставрев, известни вече с изработването на издадените сребърни монети с образа на Васил Левски и по случай 50-годишнината от Септемврийското антифашистко въстание 1923 година.

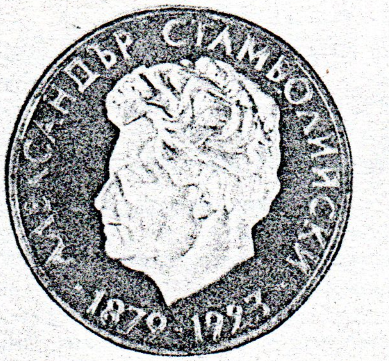

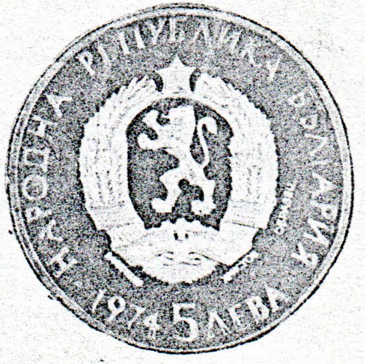

На лицевата страна на новата монета е гравиран ликът на Александър Стамболийски, над него в полукръг са написани двете му имена, а под него - годините "1879-1923" /на рождението и смъртта/.

На обратната страна в средата е държавният герб, около който в кръг е написано "Народна република България", под него - номиналната стойност - "5 лева" и годината на отсичането - "1974". Под герба с миниатюрни букви са изписани фамилните имена на създателите на модела - "Балджиев" и "Христов" /Яне Ставрев Христов/.

Обрезът е гладък.

Монетата е отсечена в Монетния двор на Министерството на финансите, гара Искър от сребърно-медна сплав при съотношение на металите 900 : 100, диаметър 36 мм, брутно тегло 20,5 грама и тираж 200 000 броя.

Идейните и пластичните модели на втората монета са дело на колектив под ръководството на народния художник Александър Поплилов.

На лицевата страна на преден план са изобразени в цял ръст български партизанин и съветски воин, вдигнали за поздрав десните си ръце, държащи карабина и автомат. Зад фигурите в далечината се откроява електростанция и химически завод - символ на голямото социалистическо строителство в нашата страна през 30-годишния период. В дясно долу са изписани годините "1944 - 1974". На обратната страна са гравирани обичайните реквизити: държавният герб, номиналната стойност, "Народна република България" и годината на издаването.

И тази монета е от типа на издадените досега шест сребърни възпоменателни емисии: тя ще бъде с диаметър 36 мм, от сребърно-медна сплав със съотношение на металите 900 : 100, с брутно тегло 20,5 грама, при номинална стойност 5 лева и тираж 200 000 броя.

* * *

Българската народна банка пусна от 1 юни 1974 г. в обращение монети от 1, 2, 5, 10 и 20 стотинки, емисия 1974 година.

Новите монети са отсечени от същите сплави, от които са монетите от емисия 1962 г., и имат същите размери, тегло и изображения. От емисията 1962 г. новите разменни монети се отличават само по това, че на тях е изобразен новият държавен герб, утвърден от Държавния съвет на НР България през 1971 г., и по годината на издаването им - "1974".

Монетите от емисия 1962 г. ще продължават да са в обращение наред с монетите от новата емисия.

Хроника

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Пусната е в обращение сребърна монета от 50 крони по случай 200 години от рождението на Иозеф Якуб Юнгман - чешки професор филолог и поет. На лицевата страна на монетата е образът на Юнгман с легенда "Иозеф Юнгман 1773-1973" в три реда. На опаката страна е гербът на страната, стойността и надпис в кръг "Чехословашка социалистическа република". Сребърното съдържание е 700 : 1000. Диаметър 31 мм. Тежи 13 грама. Тираж - 50 000 бройки.

УГАНДА. Отсечена е 5-шилингова медно-никелова монета, седмоъгълна. Диаметър в диагонал - 30 мм. На лицевата страна е гербът на страната с надпис "Банка на Уганда - 5 шилинга". На опаковата е изобразено фламинго на планински фон и текст "Банка на Уганда - 5 шилинга 1972" на три реда.

АВСТРИЯ. Отсечена е 50-шилингова юбилейна монета по случай 100-годишнината от рождението на д-р Теодор Кьорнер, бивш президент на република Австрия. Монетата е сребърна с проба 900 : 1000. Диаметър 34 мм. Тежи 20 г. На лицевата страна е образът на д-р Кьорнер с надпис: :Д-р х.к. Теодор Кьорнер 1873 - 1957 - 1973". Под образа е името на гравьора, изписано изцяло "Ер Шмидт". На опаката страна е стойността.

НОРВЕГИЯ. През м. януари на н.г. в Норвегия е пусната серия от шест монети със следните стойности: 5 и 1 крона, 50, 25, 10 и 5 оре. Петте по-големи стойности са медно-никелови, а шестата /5 оре/ - бронзова. На лицевата страна са изобразени кралят на Норвегия, националният герб и корона. На опаката е стойността на монетата и годината на насичането, която е различна за отделните монети.

ИНДИЯ. Отсечени са две нови монети - от 10 рупии: сребърна - 500 : 1000 с диаметър 39 мм и тежина 22,5 г. Тираж - 50 000 екземпляра. Втората монета е от 50 яса, медно-никелова, 24 мм, 5 г, 100 000 екземпляра. На лицевата страна е изобразен гербът на страната, стойността на монетата в цифри и надпис на хиндо и английски "Индия" и монетната единица /рупии или яса/. На обратната страна между кръстосани житни класове има надпис на хиндо и английски "Произвеждайте повече храна". Отдолу е годината - "1973".

УЧРЕДЯВАТ СЕ НОВИ ЮБИЛЕЙНИ МЕДАЛИ У НАС

Държавният съвет на НРБ с укази, публикувани в бр. 42 от 31.V, 1974 г. на Държавен вестник, учредява три нови типа юбилейни медала: "30 години Българска народна армия", "30 години органи на Министерството на вътрешните работи" и "30 години Строителни войски". С новите медали ще бъдат награждавани заслужили ръководители, организатори, генерали, адмирали, офицери, сержанти и волнонаемни служители в Българската народна армия, железопътните и строителните войски и служители от системата на Министерството на вътрешните работи, както и обикновени български и чуждестранни граждани, оказали особено съдействие или със заслуги към органите на трите ведомства.

Публикувани са и статутите на новите медали. И трите ще имат кръгла форма с диаметър 34 мм, с изобразени съответни символи на двете си страни.

СТО МЕДАЛА ЗА ИСТОРИЯТА НА ФРАНЦИЯ

Френската фирма за сечена на медали "Льо Медайе" е имала оригиналното хрумване да издаде една серия от сто медали във вермей или в сребро, посветени на историята на Франция. Медалите с диаметър от около 4 см ще отразяват значими моменти от френската история, например: провъзгласяването на френската независима държава от Кловис в 481 г.; освобождаването на гр. Орлеан от Жана д'Арк през 1429 г.; народът на Париж превзема бастилията на 14 юли 1789 г.; коронясването на императора Наполеон през 1804 г.; изгарянето на Парижкото кметство при падането на Парижката комуна 1871 г.; освобождаването на Париж от съюзниците през 1944 г. и т.н.

Иван Карапетров
бивш директор на
Монетния двор

КАК БЕ СЪЗДАДЕН БЪЛГАРСКИЯТ МОНЕТЕН ДВОР

Въпросът за построяване на българския монетен двор изникна още през 1946 г., когато се наложи да се подменят старите царски монети, сечени преди 9.IX.1944 г., с нови републикански. За изпълнение на тази задача се реши да се отсекат и пуснат в обращение монети с номинални стойности от 1, 2, 5, 10, 20, 50 и 100 лева, като първите четири монети се отсекат от алуминиева сплав, а останалите три - от медно-никелова. Всичко - 192 000 000 къса за 2 милиарда номинални лева.

Поради това, че у нас нямаше предприятие за производство на монети, съгласно действуващия по това време закон за бюджета се проведе търг. Оферти дадоха пет монетни двора: чехословашкият, унгарският, австрийският, френският и швейцарският.

За изпълнение на поръчката всички поискаха басновловни суми и то платими с щатски долари, а една част - чрез компенсация с български тютюн. Най-ниската оферирана сума предложи чехословашкият монетен двор: 306 000 000 лв., равни по тогавашния курс на 1 060 000 щатски долара.

При това положение изникна съвсем сериозно въпросът да се търси начин да се произвеждат монети в самата България. Ето защо и Министерският съвет с 2-о постановление от 24.VI.1947 г. реши да се организира изработването на монети в някоя от съществуващите държавни фабрики. От проучванията, направени от Министерството на финансите се установи, че такава фабрика няма, тъй като машините, с които се произвеждат монетите са специфични за това производство. При това положение се реши да се построи специално предприятие - монетен двор при държавния завод "Цветметпром" на гара Искър.

От направената проектосметка се установи, че за построяването на необходимите сгради, доставката на машините и съоръженията ще са необходими 127 000 000 лв. /а само за еднократната доставка на монети от чужбина държавата следваше да плати по най-ниската оферирана цена басновловната сума от 306 000 000 лева/.

Със създаването на Монетния двор целият проблем за насичане на монети в Народна република България се реши окончателно по един успешен начин.

Организирането на новото предприятие се възложи на ръководството на завод "Цветметпром" под непосредствения контрол на Министерството на финансите. Поради спешността и неотложната нужда да се пуснат на пазара републикански монети, се даде задача Монетният двор да се изгради във възможно най-кратък срок. Този подход оказа неблагоприятно отражение върху качественото изграждане на предприятието.

През 1948 г. започна усилено строителство на сградите, доставката на машините и материалите.

Поради следвоенната обстановка по това време при закупуването на машините и материалите се срещнаха много трудности. Никоя от фирмите - доставчици на машини не устоя на договорения срок. Поради това предприятието бе поставено в готовност да започне сечене на монети едва през 1952 г. вместо през м. юли 1949 година.

Едновременно с това под ръководството на Министерството на финансите започна изготвянето на образци за монети и инструменти. Отсякоха се и проби от монети от номинална стойност от 1, 2 и 5 лв. от алуминиева сплав.

Тези монети обаче не се пуснаха в производство, понеже правителството на Народна република България реши да извърши през 1952 г. парична реформа с нов курс на лева. Нашият монетен двор не беше още готов да започне работа и необходимите количества монети за провеждане на реформата се отсякоха от Ленинградския монетен двор. Пуснаха се в обращение първите републикански монети от стойности 1, 3, 5, 10 и 25 стотинки.

При паричната реформа се извадиха от обращение монетите, сечени през 1925, 1930, 1934, 1937, 1940, 1941 и 1943 г. Монетите имаха най-различни номинални стойности и бяха сечени от сребърни, медно-никелови, бронзови и железни сплави.

С разпореждане на Министерския съвет № 2156 от 3 юли 1952 г. в състава на Министерството на финансите се отдели от завод "Цветметпром" вече изграденият Монетен двор, а от ДИП "Комуна" - отделът за производство на ордени, медали и значки. Разпореди се също така на Министерството на финансите изготвянето на държавните ценни книжа: банкноти и държавни съкровищни бонове; облигации за вътрешни държавни заеми; пощенски и други марки и други ценни книжа.

Това разпореждане се изпълни в първата му част, като се организира производството само на разменни монети. Създаде се едно нестабилно, не постоянно действуващо предприятие, понеже нуждата от монети за задоволяване на паричното обращение не бе постоянна.

Освен това в Монетния двор се внедри остаряла, примитивна техника и технология. Шемпъл-пресите, които бяха нови, произведени през 1949 бяха технически остарели. Имаха ниски обороти, подавателните и пусковите уредби бяха неудачни, с малък ход, произвеждаха много шум при работа ред други недостатъци. Грешката бе допусната, понеже машините бяха дост ни от най-различни неспециализирани и нереномирани фабрики. Освен това с на част от тях са закупени на много високи цени.

Допуснатите недостатъци в организацията, техниката и технологията на Монетния двор започнаха да се отстраняват едва от 1961 г. Сега предприятието е оборудвано с много модерна техника, а в някои производства е внедрена прогресивна технология.

Новият български монетен двор започна сеченето на първите републикански монети от края на 1952 г., т.е. една година след провеждането на паричната реформа. В овладяване на това ново и непознато производство колективът преодоля много трудности. Първите монети, които се отсякоха, бяха от стойности: 1, 3, 5, 10 и 20 стотинки.

Сега Монетният двор произвежда обикновени разменни монети с високо качество. Доброто качество се дължи и на използуваните качествени монетни сплави.

Много държави употребяват алуминиеви монети. Действително тези монети имат някои преимущества. Те са по-леки и с това по-удобни за носене от гражданите, сплавта им е по-евтина и се работят от монетните дворове по-лесно. За сметка на това обаче имат ред недостатъци: бързо се износват и обезобразяват, което налага често да се подменят; имат по-слаба представителност на страната пред външния свят и гражданите имат по-малко доверие в тях.

Монетният двор произведе и някои възпоменателни разменни монети от медно-никелова сплав с номинални стойности от 1 и 2 лева.

Първата възпоменателна монета с номинална стойност от 2 лева се отсече по инициатива на Монетния двор през 1968 г. Повод за издаването ѝ бе 1050-годишнината от смъртта на бележития българин Климент Охридски. С тази наша инициатива се създаде практика в нашето монетно дело да се издават възпоменателни монети за важни събития от българската история; да се увековечават посредством монетосеченето дати и герои от по-близката история скъпи на българския народ.

През 1969 г. Монетният двор отсече две възпоменателни монети със стойност от 1 и 2 лева, по случай 90 години от освобождението на България от турското робство, а също и две монети със стойност 1 и 2 лева по случай 25 г. от социалистическата революция у нас. Недостатъкът на тези две емисии е, че се издадоха в големи количества и естествено се обезцениха. Такива монети трябва да се издават често в малки количества до 500 хиляди къса. Поводи за това има много. Нашата история е много богата с легендарни герои и бележити личности, образите на които ще действуват възпитателно на народа ни, а колекционерите в чужбина ще опознават героичната ни история.

През 1973 г. Монетният двор отсече възпоменателна монета със стойност 2 лева с образа на Добри Чинтулов по случай 150 г. от неговото рождение. Тази монета се издаде в необикновено малко количество, поради което и стана търсена от колекционерите.

Най-големи и безспорни постижения българският монетен двор има при произвеждането на възпоменателните златни и сребърни монети.

Първите златни и сребърни монети се произведоха през 1965 г. по случай две скъпи дати за българския народ: 80 години от рождението на Георги Димитров и 1100 години от създаването на славянската писменост. На лицевата страна на първите монети е изобразен ликът на великия син на българския народ, а върху вторите - в цял ръст създателите на нашата азбука - братята Кирил и Методий. Двете емисии са издадени в серии от по 4 монети. Две сребърни от номинална стойност 2 и 5 лева и две златни - от 10 и 20 лева. За усвояване на това ново и непознато производство колективът на монетния двор беше действително поставен пред много голямо изпитание. Когато ни се постави тази задача, имахме вече голям опит в производството на обикновените разменни монети, затова приехме задачата с готовност. При започване на работа обаче, се оказа, че технологията на производството на златни и сребърни монети е много различна от тая на обикновените монети.

В крайна сметка и това производство с много усилия - опит и време беше усвоено. Златните и сребърните монети от двете серии се произведоха с високо качество. Тяхната прецизна изработка предизвика голям интерес у нас и в чужбина. На международния пазар те получиха няколко пъти по-висока цена от номиналната им стойност.

Следващата възпоменателна сребърна монета с номинална стойност 5 лева, дело на монетния двор, бе с лика на народния поет Иван Вазов по повод 120-годишнината от неговото рождение. Монетите се произведоха в две качества - обикновени и с матирани изображения.

Сребърни възпоменателни монети с номинална стойност 5 лева се отсякоха последователно и по повод на някои кръгли годишнини: на Г.С.Раковски - по случай 150 години от рождението му и на Васил Левски - по случай 100 години от неговата героична смърт.

Възпоменателна сребърна монета се отсече по повод 250 години от рождението на народния будител Паисий Хилендарски и пръв идеолог на Българското национално възраждане.

По повод 50-годишнината от Септемврийското въстание 1923 г. се отсече също сребърна монета с номинална стойност 5 лева.

Последните четири сребърни монети се произведоха само в едно качество с матирани изображения.

Качеството на произведените досега златни и сребърни монети е над световно равнище. Такава оценка дават и нашите колеги от монетните дворове на братските социалистически страни.

Колективът се гордее с тези свои успехи още повече, че Българският монетен двор е най-младият в света.

При произвеждане на монетите се допускат и известни слабости, от които по-съществени са следните:

При сеченето на обикновените монети не се поставя годината на сечене, а годината на емисията. Това безспорно е една погрешна практика. При смяна на годината монетата представлява новост за колекционерите - наши и чужди. Държавата безспорно има значителен икономически интерес от колекциониране на монетите ни, особено от чуждите нумизмати.

За възпоменателните монети е по-целесъобразно, не само от икономически интерес, но и от пропагандни съображения, да се издават по възможност в серии. Колекционерите винаги се стремят да притежават цялата серия от отсечените монети.

Такива поводи има още.

Наближава например 100-годишнината от Априлското въстание. По този случай може да се издадат две серии монети: "Българските революционери срещу турското робство" с образите на нашите именити революционери, или "100 години от Априлското въстание" с моменти от въстанието; Бори -

мечката с черешовото топче, Хвърковатата чета на Бенковски, Събранието на Оборище и т.н.

За 100-годишнината от освобождението на България от османско иго също трябва да се издаде серия от монети. Освободителната война е много богата с именити пълководци, герои и моменти от въстанието. Честването на 1300-годишнината от създаването на българската държава е също неповторим повод да се издаде много ценна серия от най-различни монети - златни, сребърни и медно-никелови, с различни номинални стойности. Серията може да се издаде с образите на хан Аспарух, хан Омуртаг, хан Крум, цар Борис, цар Симеон, цар Самуил, цар Калоян, цар Иван Асен II, цар Иван Александър и цар Иван Шишман.

Освен сеченето на монети предприятието произвежда около 800 други артикули на ховече от 400 клиенти. Ордени и медали за Държавния съвет, отличителните знаци за армията и милицията. Медалите на Българския съюз за физкултура и спорт - за награди при спортните състезания, възпоменателни значки за кръгли годишнини на предприятия и обществено-политически организации, значки и медали на българските професионални съюзи за награждаване на отличници, голям брой сувенирни значки и т.н.

В това производство колективът на Монетния двор също има безспорни успехи. Качеството на продукцията чувствително се подобри.

През 1967 г. на Монетния двор се възложи да произведе новоучредените ордени от Държавния съвет: Стара планина, Орден на розата, Мадарски конник, За гражданска доблест и заслуга. Тези ордени се произвеждаха с високо качество. Подобри се чувствително качеството и на другите ордени и медали, прехвърлени през 1962 г. от ДИП "Комуна".

Археологическите находки от монети в нашите земи са неизчерпаеми. Прочути за времето са тракийските, гръцките, византийските, римските и българските монети, , от изящестата на които и днес се възхищаваме. В София са съществували няколко монетарници, просъществували дори и след падането на България под османско робство. Нашият монетен двор се стреми да продължи майсторството, умението и традициите на всички националности и народи, населявали нашите земи, отбелязано отчетливо в световното монетосечене.

Правна просвета

Никола Гайдаров

ВАЛУТНИТЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ С НУМИЗМАТИЧНИ ЦЕННОСТИ

Валутни престъпления са всички онези деяния, които са извършени в нарушение на разпоредбите на Закона за сделките с валутни ценности и за валутния контрол /Д.в.бр. 51/1966 г./, или - в нарушение на акт на Министерския съвет по приложението на същия закон относно: а/ режима на сделките и другите действия с валутни ценности или с други имущества под валутен контрол; в/ режима на вноса и износа на такива ценности или имущества и в/ задълженията за деклариране на такива ценности или имущества. Така определя кръга на валутните престъпления чл. 250 от Наказателния кодекс /Д.в. бр. 26/1968 г./; влязъл в сила през 1968 г. след Закона за сделките с валутни ценности и за валутния контрол /ЗСВЦВК/. Едно сравнение на този текст с чл. 240 от отменения Наказателен кодекс показва едно уточняване на обсега на закона и в известен смисъл - разширяването му. За разлика от престъпните деяния по Наказателния кодекс, съставите на които са определени и точно фиксирани в отделни текстове, валутни престъпления имаме при всяко нарушение на специалния закон или на всички актове на МС по приложението му в очертаните три направления от един общ текст /чл. 250 от НК/, който определя вида и размера на наказанията, според "стойността на предмета на деянието".

При това положение, от съществено значение за правилното приложение на чл. 250 от НК и свързаните с него разпоредби на специалния закон /ЗСВЦВК/, или на актовете на МС по приложението му, са два въпроса: кое съставлява "предмет" на валутното престъпление с нумизматични ценности и как се определя "стойността" или "равностойността" на този предмет, с оглед размера на наказанието или глобата.

I

Предмет или обект на валутни престъпления са на първо място всички "валутни ценности", посочени в чл. 3 на ЗСВЦВК. Това понятие е точно определено в закона: видовете валутни ценности са изброени изчерпателно в чл. 3 и извън посочените там категории и видове, други валутни ценности не съществуват.

Но извън валутните ценности, предмет на валутни престъпления могат да бъдат и "други имущества под валутен контрол". Това изрично е казано в чл. 250 от НК /в точки "а", "б" и "в"/, но без да се определя кои са те. Като се съпоставят и анализират разпоредбите на ЗСВЦВК с общата норма на чл. 250 от НК, става явно, че понятието "други имущества" обхваща всички движими и недвижими вещи, които при условията на закона подлежат на валутен контрол в широк смисъл на думата. От разпоредбите на глави IV, VI и VII на ЗСВЦВК се вижда, че валутният контрол се простира и върху всякакъв вид стоки, предмети или недвижими имущества при посочените условия и във връзка с режима на сделките и другите действия с тях, с режима на техния внос и износ, както и относно задълженията за деклариране или за тяхното предоставяне за изкупуване. Така напр., чл. 19 забранява на местни лица да купуват от частни лица стоки, внесени от чужбина срещу заплащане в левове, както и да извършват замяна на такива стоки. Чл. 23 забранява да се извършват сделки и действия без разрешение на Министерство на финансите, с които чуждестранни лица прехвърлят в собственост на местни лица недвижими имоти в страната или обратно. Без съмнение, всяко нарушение на някой от тези текстове съставлява валутно престъпление, обект на което ще бъде конкретното имущество, стока или предмет, които законът има предвид.

Във връзка с тези основни положения на закона, нека да видим сега - кои монети, с или без нумизматична стойност, кога и при какви условия могат да бъдат "валутни ценности" или "имущества под валутен контрол" и следователно - да станат предмет на валутни престъпления. Тези въпроси представляват интерес и поради особеното становище на Върховния съд, застъпено в тълкувателно решение № 6/1973 г. на ОС на наказателните отделения /Нак. дело № 2/1973 г./.

По смисъла на чл. 3 от ЗСВЦВК, монетите изобщо, могат да бъдат валутни ценности в три случая: 1/ когато те са законно платежно средство в чужбина; 2/ когато са от злато, сребро и платина и са предмет на сделки между местни и чуждестранни лица или на износ и внос извън обичайните размери и 3/ когато монетите са български, намират се в обращение и са предмет на внос и износ /т.т."а", "д" и "е" на чл. 3/.

От горното става явно, че античните монети сами по себе си, както и всички други монети /стари или съвременни, български или чуждестранни/, които не са в обращение, не представляват валутни ценности, когато не са от злато, сребро и платина. Следователно, античните монети от обикновени неблагородни метали, като мед, бронз, никел и пр., макар понякога да притежават много висока нумизматична стойност и цената им да надвишава многократно тази на златните или сребърни антични монети, те не се считат от ЗСВЦВК като валутни ценности. Трябва да се отбележи тук, че е наложително изменението на този закон в това отношение и разширяването на кръга на валутните ценности по чл. 3. Желателно е всички антични монети, както и всички предмети, независимо от метала, които имат историческа, археологическа или нумизматична стойност, да бъдат обявени за валутни ценности, когато са предмет на сделки между местни и чуждестранни лица. Известно е, че поради особеното им музейно значение, усиленото им търсене в международното музейно съревнование и високите им цени на външния пазар, въпросните монети или вещи много често напоследък стават предмет на износ. Незаконната търговия, внос и износ на културните ценности изобщо са предмет на забрана от международна конвенция, ратифицирана от НР България. /1/

Но, ако античните монети и всички монети изобщо с нумизматична стойност, сами по себе си не са валутни ценности, те могат да бъдат предмет на валутни престъпления доколкото са поставени в известни случаи в положението на "имущества под валутен контрол" по израза на чл. 250 от НК.

Съгласно т. 19 от Наредбата на Министерския съвет за добиване и преработване на злато, сребро и платина и сделки с тези метали и със скъпоценни камъни, издадена на основание чл. 31 от ЗСВЦВК и публикувана в Д.в. бр. 59/1966 г., "всички златни и сребърни монети и предмети от злато, сребро и платина с историческа, археологическа, художествена или нумизматична стойност се продават на музеите в страната. Продажбата на такива монети /без златните/ и предмети на други учреждения, предприятия, организации или на физически лица в страната става само с разрешение на Комитета за изкуство и култура". С алинея втора на т. 19 от същата наредба, износът на такива монети и предмети изобщо се забранява. А изнасянето на монети, издадени след 1878 г., става с разрешение на Министерството на външната търговия и БНБ /ал. III/.

Без съмнение, с цитираната точка от наредбата се създава забрана за свободната продажба на сребърните монети с нумизматична стойност между местни лица. Такива продажби могат да стават само с разрешение на Комитета за изкуство и култура. Нарушението на тази наредба, продажбата между местни лица на антични сребърни монети /както и на другите упоменати там предмети/, безспорно нарушава чл. 250 от НЗ и следователно - съставлява валутно престъпление. Въпросната наредба е издадена от МС по силата на изричното му овластяване от ЗСВЦВК - чл. 31, да урежда допълнително реда за извършване на сделки със злато, сребро и пр. Тази наредба е издадена не само по приложението на закона, но, съгласно чл. 31 и по допълването му относно "реда за извършване на сделките със злато, сребро" и пр., установен от същия закон. С факта, че "урежда" особен режим на сделките със сребърни монети с нумизматична стойност между местни лица, наредбата "обявява", "поставя" тези монети под валутен контрол. Следователно, сребърните монети, както и всички предмети от злато, сребро и платина с историческа, археологическа, художествена и нумизматична стойност представляват "имущества под валутен контрол" относно сделките с тях между местни лица.

Противното становище, възприето от Върховния съд в т. 4 на цитираното тълкувателно решение, води до неприемливи резултати. Ако е вярно съображението на ВС,. че само ЗСВЦВК определя кои имущества са под валутен контрол, ще излезе, че нарушенията на актовете и наредбите на МС по приложението на ЗСВЦВК никога не могат да съставляват валутни престъпления, макар да се отнасят до режима на сделките с валутни ценности или с "други имущества под валутен контрол". А това ще бъде в явно противоречие с текста на чл. 250 от НК, който изрично нарежда , че всяко нарушение на акт на МС по приложението на ЗСВЦВК в посочените три направления /букви "а", "б" и "в"/, се наказва като валутно престъпление. Разбирането на ВС, че т. 19 от наредбата установява само "нумизматичен" контрол, а не и "валутен" върху сребърните монети с нумизматична стойност - е очевидно неприемливо. В такъв случай излиза, че същата наредба, като говори за монети и предмети с историческа, археологическа и художествена стойност, установява, т.е. учредява и въвежда и "исторически, археологически и художествен" контрол! Такива видове контрол изобщо не съществуват и установяването им най-малко подхожда на наредба на МС по приложението на валутния закон. Вън от това, в т. 19 на наредбата не става дума изобщо за учредяване на нумизматичен, археологичен и т.н. "контрол", а се сочи "нумизматичната, археологическата, историческата и художествената "стойност" на въпросните монети и предмети, като ПРАВНО-ПОЛИТИЧЕСКО ОСНОВАНИЕ за поставяне на тяхната продажба под КОНТРОЛ на Комитета за изкуство и култура.

Според ВС, съображенията на държавата да не поставя сребърните монети /когато са предмет на сделки между местни лица/, под валутен контрол били тези, че "тя пускала в обращение такива монети и ако всички сребърни монети се обявят за имущества под валутен контрол, то те трябвало да бъдат декларирани в седмодневен срок от влизане на закона в сила и да бъдат предадени за изкупуване на държавата". Но ВС забравя, че тук става дума не за всички сребърни монети, а само за онези с нумизматична стойност. На второ място, задължението за деклариране по чл. 21 от ЗСВЦВК и за отстъпване на държавата се отнася само до "ВАЛУТНИТЕ ЦЕННОСТИ" и то само за онези от тях, предвидени в чл. 3 от с.з., които са от абсолютен характер.

2

На пръв поглед, въпросът за стойността на предмета при валутните престъпления не изглежда да открива място за спорове и съмнения. Почти всички валутни ценности, изброени в чл. 3 букви "а - ж" от ЗСВЦВК съдържат в себе си и стойността, цената. Такива са напр., чуждестранните банкноти и монети, българските банкноти и монети, чекове, менителници, записи на заповед и пр. Самото понятие валутна ценност, предполага определеност на нейния паричен еквивалент.

Извън валутните ценности, всички други имущества под валутен контрол, предмет на валутни престъпления, също имат определена или поне - подаваща се на определяне стойност. Това е тяхната "пазарна цена", установена от търсенето и предлагането или законно, нормативно фиксирана. На практика, почти не се срещат затруднения при определяне стойността на всевъзможните стоки, вносни или не. Когато стоковата стойност на даден предмет - обект на валутно престъпление не е известна, тя лесно може да се установи по делото чрез експертиза, за да се определи размерът на наказанието - или за да се присъди равностойността на предмета на престъплението, ако той липсва, или е отчужден. /чл. 250 ал. II, III и IV от НК/.

И все пак, между всички вещи, които могат да бъдат предмет на валутни престъпления, има и такива, чиято стойност трудно се определя и изчислява. Това са античните монети и изобщо - монетите с нумизматична стойност. А в най-широк смисъл, в кръга на предметите от този род се включват всички музейни ценности и всички движими паметници на културата. При тях е трудно да се прилагат обикновените мерки и мащаби за измерване на стойността - пазарна цена, стокова стойност, включваща вложения труд, материал и т.н. Стойността на музейните ценности има сложен и комплексен състав. При нейното определяне от съществено значение са не материалните елементи на ценообразуването, а историческият фактор. Понякога историческото значение или археологическата стойност на даден паметник на културата са неоценими в пари, така както естетическата ценност на едно произведение на изкуството няма паричен еквивалент и е неизмерима величина. /2/

Като оставим настрана широкия кръг от проблеми, който се поставя във връзка с измерването на музейните ценности, с намирането на общ критерий или единица стойност за тяхната сравнителна оценка, ние трябва да спрем вниманието си върху въпроса за цената на монетите с нумизматична стойност, които често са предмет на валутни престъпления. Коя е меродавната цена на тези монети, която трябва да се вземе пред вид при определяне размера на наказанието или за присъждане на равностойността им, когато те липсват или са отчуждени.

Цената на монетите с нумизматична стойност е нещо неопределено, непостоянно и до голяма степен - относително. Тя се намира в зависимост от множество елементи, които трудно се подават на точно определение и изчисляване в паричен еквивалент. От всички елементи само стойността на метала е постоянна и точно изчисляема величина. Известна и предварително е определена цената на грам карати злато, цената на грам или килограм сребро или друг метал.

Когато предмет на валутното престъпление са обикновени златни или сребърни монети, било като валутни ценности по чл. 3 буква "д" от ЗСВЦВК, било като имущества под валутен контрол по някой текст на закона, естествено, тяхната стойност е равна на стойността на златото и среброто, изчислена по държавните продажни цени на дребно. Тази стойност е определена от Комитета по промишлеността и Комитета по труда и цените, съгласувано с Министерството на финансите на 4,80 лв. за грам чисто злато и 0,12 лв. за грам чисто сребро.

Но когато, в същите случаи, златните и сребърни монети имат и нумизматична стойност, да ограничим определянето на стойността на предмета на валутното престъпление само в стойността на благородния метал - ще бъде очевидно погрешно и в противоречие с разума и целта на валутните закони и наредби. Почти винаги, цената на метала се явява съвсем нищожна и незначителна в сравнение с нумизматичната стойност на античните монети. Тази стойност, която понякога може да възлезе на десетки и стотици хиляди лева, е поставена в зависимост от редкостта и музейното търсене на монетата, от нейното историческо значение, художествена изработка, състоянието и качеството и степента на запазеност и т.н. Да елиминираме и пренебрегнем нумизматичната стойност на златните и сребърни монети при прилагането на валутния закон, когато тя е неделимо качество на предмета на престъплението и се включва в реалната цена на валутната стойност - означава да си затваряме очите пред действителността и ясния текст на закона, да разчленяваме изкуствено една неделима вещ, вземайки предвид само едно нейно качество. В чл. 3 буква "д" от ЗСВЦВК са обявени за валутни ценности "златото, среброто и платината в монети", без да се прави разлика дали тези монети са с или без нумизматична стойност. Значи, щом законът употребява общото, родово понятие "монети", без да разграничава неговите видове /антични, стари, съвременни/, не е позволено и на нас, които прилагаме или тълкуваме текста, да разграничаваме и да различаваме. Там, където е било нужно това различаване на двата вида монети /с и без нумизматична стойност/ е направено от самия закон или издадените наредби по неговото приложение: т. 19 от Наредбата за добиване и преработване на злато, сребро и платина и сделки с тези метали и скъпоценни камъни поставя под специален режим сделките между местни лица, когато те имат за предмет сребърни монети с нумизматична стойност.

Независимо от всичко това, никъде в ЗСВЦВК не се посочва как трябва да се определя стойността, цената на валутните ценности или на другите имущества под валутен контрол, коя стойност трябва да се вземе предвид при прилагането на чл. 250 от НК. При липса на такова указание, тази стойност ще бъде само реалната, действителна стойност на валутната ценност или на имуществото под валутен контрол. При банкнотите, монетите и книжните пари в обращение, представляващи валутни ценности, меродавна е номиналната, обявена стойност на същите като платежно средство. При чековете, менителниците, платежните нареждания, ценните книжа и др., стойността също се съдържа и е обявена в самия документ. Единствено, само при валутните ценности по буква "д" на чл. 3 от закона - злато, сребро и платина в монети и пр., стойността не се съдържа, не се вижда от самите ценности, а подлежи на определяне и изчисляване на общо основание, т.е. чрез търсене и намиране действителната, реална цена на предметите: монетите - като монети с всичките им качества; златото, среброто и платината в слитъци или в преработен вид според стойността на метала само - в първия случай или - включително и преработката - във втория случай, нейната историческа, археологическа и т.н. стойност. Та нима, ако един златен предмет от прочутото

Панагюрско съкровище у нас, стане предмет на сделка между местно и чуждестранно лице или предмет на износ, ние ще оценим и вземем пред вид само няколкото грама злато и ще си затворим очите пред неговата неизмерима историческа стойност?

Изложените съображения убеждават, че противното тълкуване на закона, според което при определяне стойността на златните и сребърни монети с нумизматична цена ще се взема предвид само стойността на метала - е неправилно и неприемливо. Това неправилно становище е застъпено в тълкувателното решение на Върховния съд, което беше вече разгледано в една негова част. В т. 3 на това решение ВС поддържа, че златните и сребърни монети с нумизматична стойност, когато са предмет на валутно престъпление се оценяват по установените държавни цени на дребно на съдържащия се в тях благороден метал. Само когато валутното престъпление, като деяние съдържа в себе си и признаците на престъплението по чл. 233 от НК, ще се търси действителната стойност на стоката;, само тогава съдът може да вземе предвид, освен цената на метала, и "историческата, археологическата, художествена, научна, нумизматична и др. стойност". Следователно, когато деянието нарушава само чл. 250 от НК и не съдържа признаците на престъплението по чл. 233 от НК /което често може да се случи, защото съставът на този текст е съвсем различен/, съдът, според ВС, ще вземе предвид единствено стойността на метала на монетите, ще наложи наказание съобразно тази стойност; а когато златните и сребърните антични монети липсват или са отчуждени, съгласно ал. IV на чл. 250 от НК, съдът ще присъди в полза на държавата нищожната равностойност на техния метал, макар и нумизматичната стойност на тези монети да възлиза на стотици хиляди лева!!

Но ВС задълбочава своето неправилно отношение към разглежданата материя и създава за пръв път един нов и непознат досега начин за определяне и намиране от съда на действителната стойност на "стоката", предмет на незаконна търговия по чл. 233 от НК. Според ВС, т. 29 /вероятно се има предвид т. 34, а не 29, както погрешно е посочено в решението/ от Наредбата за добиване, преработване на златото, среброто и платината и сделките с тези метали и със скъпоценни камъни, установявала официален ред за определяне цените на златните и сребърни монети и предмети от злато, сребро и платина с историческа, археологическа, художествена и нумизматична стойност. Тези цени се определяли само от музеите и "следователно, казва Върховният съд, законът изключва възможността за установяването им инцидентно само за наказателния процес чрез заключения на вещи лица, назначени от органите по предварителното следствие, прокуратурата или съда. Музеите ще определят тези цени, като вземат компетентното мнение на съответните държавни институти, длъжностни лица или специално назначени от тях вещи лица..."

В съдебната практика до днес не е известен случай и изобщо не е имало прецедент, при който един орган на предварителното следствие или един съд да се е счел некомпетентен да определи действителната стойност на музейни ценности, предмет на престъплението по чл. 233 от НК, предмет на кражба по чл. 195 от НК и пр. и да е поискал тази стойност от музеите в страната. Едно подобно процедиране би било противно на основните разпоредби на Наказателно-процесуалния кодекс, според които съдът или следствените органи винаги определят стойността на вещите, предмет на престъпление, чрез експертиза, вещи лица, когато тази стойност е необходима за квалификацията на деянието или за гражданската отговорност. Не може в никакъв случай да се счита, че т. 34 от въпросната наредба, издадена от Министерския съвет по приложението на ЗСВЦВК дерогира и отменя общите правила на Наказателно-процесуалния кодекс по доказателствата в процеса относно музейните ценности. Сам Върховният съд, в т. 4 на разглежданото решение приема, че съгласно чл. 15 ал. II от Закона за нормативните актове, въпросната наредба на МС, като подзаконен нормативен акт не може да противоречи и да отменя нормативен акт от по-висока степен, какъвто без съмнение е и Наказателно-процесуалният кодекс. Ако тази наредба е безсилна да отмени валутния закон, за приложението на който е издадена, по силата на каква логика тя ще дерогира един общ закон?

Но независимо от горното има и нещо друго. Точка 34 от въпросната наредба няма онзи смисъл и онова съдържание, които ВС поставя в нея. Тази точка, чисто и просто и съвсем скромно нарежда: - "Цените на изкупуваните от музеите в страната златни и сребърни монети и предмети от злато, сребро и платина с историческа, археологическа, художествена и нумизматична стойност се определят от съответните музеи." С други думи, музеите, които имат нужда и изкупуват търсени или предлагани им музейни предмети от описания вид, сами определят изкупните цени. Това са цените за вътрешна нужда на музеите, които не са предварително определени, а конкретно се определят от оценителните комисии към всеки музей за всеки отделен случай на предлаган или търсен предмет за нуждите на този музей. Определяните цени са съвсем различни, твърде относителни и нямат нищо общо с действителните пазарни цени на музейните ценности. Те са далеч по-ниски от последните и всъщност представляват "възнаграждение", давано на предложителя или откривателя на предмета, който представлява интерес за даден музей. Впрочем, известно е, и това може да се провери във всеки музей, че нашите музеи, пък и световно известните големи музеи в чужбина, не се занимават с определяне действителните пазарни или музейни цени, не разполагат с ценоразписи или ценници и изобщо не боравят с понятието "действителни музейни цени". Не може и да се мисли за изработване на всеобщи и единни цени за музейните ценности. По Закона за паметниците на културата и музеите и съществуващите наредби за тяхното устройство у нас, музеите нямат и не могат да имат целта и задачата да установяват и определят общо или при нужда /по искане от съда, според ВС/ действителните цени на музейните вещи; при огромния брой и разнообразие на тези вещи и особено - при неизчислимото количество, видове и варианти на античните монети, възлагането на подобна задача на музеите би отклонило същите от техните истински и преки цели, задължения и предназначения. /Справка - Закон за паметниците на културата и музеите - чл. чл. 5 - 11 и посл., както и цитираната вече статия "Единица за музейна ценност", от която се вижда, че такава единица липсва изобщо/. Но трябва да се отбележи и това, че действителни цени, "ценници" или "ценоразписи" не съществуват дори и в известните търговски фирми; издаваните от тях каталози съдържат постоянно вариращи и относителни цени. С оглед на техния чисто търговски интерес, тези фирми вземат предвид "търсенето и предлагането" на международния пазар - елемент, който не е меродавен за измерване културните и исторически ценности така, както не е меродавна цената, плащана за една монета от даден музей, съобразно нуждата му.

В съдебната практика, при разглеждането на н.о.х.дело №1431 от 1972 г. на Соф. градски съд бе поставен за разрешение и друг един спорен въпрос от интересуващата ни материя: когато предметът на валутното престъпление /в случая - античните монети/ е отчужден и получената от подсъдимите равностойност е по-висока от неговата действителна стойност /определена по делото от вещи лица/, коя от двете стойности трябва да бъде присъдена по силата на ал.4 на чл.250 от НК?

В издадената присъда по въпросното дело, поставеният въпрос получи единствено възможното и правилно разрешение. Когато предметът на валутното престъпление е отчужден и получената от подсъдимия цена е по-висока от действителната пазарна, присъжда се уговорената и получена цена. Целта на ЗСВЦВК е не само да защити валутния монопол в страната, но и да преследва спекулата с валутните ценности и с поставените под валутен контрол имущества. Спекулативният елемент в сделките при валутните престъпления не би могъл да бъде обхванат, ако в ръцете на подсъдимия бъде оставена получената печалба от него над действителната цена на предмета. Възражението тук, че тази печалба може да бъде иззета чрез гражданско-правните последици на нищожните сделки, поради противоречието им със закона, е неосновательно. Ако конфискацията, присъждането на равностойността при отчуждаване на предмета не може да надвиши действителната стойност, по-голямата получена цена може да бъде ревандикирана само от частното лице-купувач, ако такава претенция изобщо би била възможна при една нищожност на сделката, нарушаваща закон от публичен ред.

---

[1] Конвенция относно мерките за забрана и предотвратяване на незаконен внос, износ и прехвърляне на собствеността върху културни ценности, приета през април 1970 г. на сесията на ЮНЕСКО. /Виж статията "Международно-правна защита на паметниците на културата", в сп. "Нумизматика", год IV, кн. 2 - 1970 г., стр. 23/.

[2] Един опит за измерване на музейните ценности виж в ст. "Единица за музейна ценност" от инж. Ал. Вълчев в сп. "Музеи и паметници на културата", кн. 2/1973 г. стр. 44.

● Министърът на пощите в Канада Андре Уейе представи на журналисти в Монреал първата серия от четири монети за олимпийските игри. Тяхната продажба, която ще започне в началото на декември, ще донесе приход от 250 милиона долара за финансиране на летните олимпийски игри през 1976 година в Монреал. На лицевата страна на всяка монета е образът на Кралица Елизабет II. На опакото на една от монетите от 10 долара е изобразена картата на света с по-висок релеф на Канада, а върху другата - панорама на Монреал. Монетите от 5 долара също са в два модела - единият с картата на Северна Америка, а другият - с панорама на гр. Кънгстън /Онтарио/, където ще се състоят част от състезанията на бъдещите олимпийски игри.

● В обединените арабски емирства в края на миналата година влезе в обращение нова федерална монета - дирхам. Тя замени динара на Бахрейн, който досега беше използван в Абу Даби, Катар и останалите 6 емирства. Монетата е изсечена в серии от 1, 5, 10, 50 и 100 дирхама. Динарът на Бахрейн е останал в обращение още шест месеца.

● Угия - така се нарича току-що въведената нова парична единица на Мавритания. Една угия е равна на 5 африкански франка /десет френски сантима/ и се дели на 5 румса. Това беше съобщено от министъра на финансите и търговията на Мавритания Диарамуна Сумаре. Пуснати са в обращение банкноти със стойност хиляда, двеста и сто угии и монети от 20, 10, 5 и 1 угия, а също и от един румс.

● Археолозите в Германската демократична република, които правят разкопки на остров Рюген в Балтийско море, открили голяма находка от сребърни монети. Благодарение на тях учените направили интересно откритие. Те установили, че през IX век съществували търговски пътища от арабските страни към Скандинавия. Намерените монети - сред тях 400 цели и 1800 разделени на части - носят дата 842 година. Повечето от тях били сечени в района на днешен Ирак, а също и в Иран.

Тези търговски пътища, както смятат археолозите, тръгнали от Близкия изток и минавали през населената със славяни Източна Европа. На остров Рюген според археолозите по онова време се намирал голям търговски център.

● Неотдавна френското списание "Експрес" съобщи, че била създадена частна европейска монета. На фирмата "Ротшилд и сие" в Лондон ѝ омръзнало да чака правителствата на страните от Общия пазар да се споразумеят помежду си за обща монетна единица и се договорила с две френски и една белгийско-люксембургска банка да създадат нова монетна единица, която се нарича "юрко" и се равнява на 1,27 десети долара. Вече дори е отпуснат първият заем от 30 милиона "юркоси" при 8,5 процента лихва.

● Край трансилванското село Турулунг неотдавна бил намерен глинен съд, пълен с древни монети. Сред 65-те сребърни монети от края на последното столетие преди новата ера имало една изключително рядка монета от древногръцкия град Пергам с изображението на богинята Атина, облегната на щита си. Намерените в Северозападна Трансилвания монети внасят още един щрих към картината на античния свят.

● Над 3500 монети, много от които са музейна рядкост, е събрал счетоводителят Пьотр Мошковцев от с. Уст Нера в Якутска област - СССР. Най-старите монети в неговата колекция са отпреди 2500 години, а най-големите тежат по четири килограма. Има и една анонимна монета, която, както установили сътрудниците на Ермитажа, е била пусната във Византия. Има и няколко фалшиви монети, пуснати в гр. Олбия, съществувал преди две хиляди години на територията на сегашния Очаковски район в Украйна. Нумизматът разказва интересна и поучителна история за едни наполеонови банкноти. Замисляйки поход към Русия, френският император напечатал фалшиви руски банкноти. Те се отличавали с високо качество на хартията и печата, но ги издали грубите граматически грешки. Някои от тях сега могат да се видят в колекцията на якутския нумизмат.

● Около хиляда антични монети, а също редица древни бронзови и сребърни предмети са били откраднати от провинциалния музей на италианския град Бриндизи. Както смята полицията, крадците са действували по нареждане на "колекционерите" на крадени произведения на изкуството.

● Мнозина ще посрещнат с усмивка съобщението за дъжд от "сребърни монети", но все пак "чудото" е факт. Това се случило през лятото на 1940 година. Цял ден село Мешчени, Горкиевска област, се къпело в страшна жега. Едва привечер се появили и почнали да се сгъстяват облаци. Малко след това се развихрила буря. Първите капки дъжд паднали на земята, смесени със... сребърни монети от времето на Иван Грозни. Чудното явление било свързано с въздушните вихри-смерчове. Недалеч от село Мешчени поройни дъждове изровили заритите в земята пари. Смерчът с лекота вдигнал монетите. А когато утихнал, парите паднали на земята. След "сребърния" дъжд колхозниците събрали повече от хиляда старинни монети.

● В едно от предградията на Лондон се състоял търг на стари монети. За шест стари шилинга и едно пени един нумизмат от Дъблин заплатил 700 фунта стерлинги.

- Това е великолепна сделка - заявил той на заобиколилите го репортери. - Аз бих дал всичките тези пари само заради това пени.

- Защо ви привлече точно тази монета?

- Тя е единствената, пусната през 1933 година.

● Фалшифицирането на парични знаци не е привилегия само на съвременните гангстери. Както твърдят полските археолози, то е било масово практикувано в средните векове и на полска земя. Напоследък в един от замъците на градчето Старе Дравско, в Кошалинско воеводство, е открит великолепно обзаведен "монетен двор", в който са били фабрикувани фалшиви полски, пруски и австрийски монети. От богатия арсенал на фалшификаторите са останали над 1200 идеално подправени монети от бронз и мед, матрици, преси, печати и други пособия, свързани с тази "деликатна" работа. Предполага се, че фалшификаторите са пуснали в обращение около 100 хиляди броя монети.

СЪДЪРЖАНИЕ

Научен отдел

Ив. Карайотов - Съкровище от перпери на Палеолозите 1
- Монетно съкровище в Карлово 4
Ив. Йорданов - Интересна находка 5
Ст. н. с. Й. Юрукова - Постижения в областта на средновековната нумизматика и сфрагистика в България 7

Тематика

Ив. Върбанов - Делфинът и човекът 15

Нови монети, хроника, медалистика

Н. Николов - Възпоменателни монетни емисии 1974 година 21

Разни

Ив. Карапетров - Как бе създаден българският монетен двор.. 24

Правна просвета

Н. Гайдаров - Валутните престъпления с нумизматичните ценности 29

Вести, куриози

.... 38

НУМИЗМАТИКА

орган на Съюза на българските филателисти
Излиза 4 пъти годишно - на всяко тримесечие
Годишен абонамент 1,20 лева. Отделен брой 0,30 лева

Печатница на СП "Всестранни услуги"

БЪЛГАРСКА НАРОДНА БАНКА

NATIONAL BANK OF BULGARIA

JUBILEE SILVER COINS

Issue 1970 "Ivan Vazov"	5 leva
Issue 1971 "Georgi S. Rakovsky"	5 leva
Issue 1972 "Paissi Hilendarsky"	5 leva
Issue 1973 "Vassil Levsky"	5 leva
Issue 1973 50th Anniversary of the September People's Antifascist Uprising"	5 leva

JUBILEE CUPRONICKEL COINS

Issue 1968 "Kliment Ochridsky"	2 leva
Issue 1969 "25th Anniversary of the Socialist Revolution in Bulgaria	1 and 2 leva
Issue 1969 "90th Anniversary of Bulgaria's Liberation from Ottoman Yoke"	1 and 2 leva
Issue 1972 "Dobri Chintoulov"	2 leva

METAL COIN AND ITS SUBDIVISIONS

Issue 1962 1 lev= 100 stotinki

COINS IN CIRCULATION

1 lev
50 stotinki
20 stotinki
10 stotinki
5 stotinki
2 stotinki
1 stotinka

МАГАЗИН „НУМИЗМАТИКА“

бул. „Витоша“ № 29
тел. 87-64-82
СОФИЯ, БЪЛГАРИЯ

NUMIZMATIKA SHOP

29, Vitosha Blvd.
Tel.: 87-64-82
Sofia, Bulgaria

МАГАЗИН „НУМИЗМАТИКА"

бул. „Витоша" № 29
тел. 87-64-82
СОФИЯ, БЪЛГАРИЯ

Магазин Болгарского народного банка „Нумизматика" предлагает Вам золотые, серебряные и медно-никелевые монеты и банкноты Третьей болгарской державы эмиссий 1881—1951 гг., монеты в обращении эмиссии 1962 г. и юбилейные эмиссий 1965—1973 гг. Эти монеты Вы можете купить в магазине „НУМИЗМАТИКА".

The Bulgarian National Bank "Numizmatika" Shop offers gold, silver and cupronickel coins, as well as banknotes of the Third Bulgarian State: 1881-1951 issues, coins in circulation-1962 issue and jubilee coins-1965-1973 issues.

These coins are available at the

ГЕОРГИ ДИМИТРОВ
1882-1949

БЪЛГАРСКА НАРОДНА БАНКА

NATIONAL BANK OF BULGARIA

Le magasin "Numismatika" de la Banque Nationale de Bulgarie vous offre des monnaies d'or, d'argent et de cuivre-nickel et des billets de banque du Troisième Etat bulgare: émissions 1881-1951, des monnaies en circulation - émission de 1962 et des monnaies jubilaires - émissions 1965-1973.

Vous pouvez acheter ces monnaies dans le magasin "NUMISMATIKA".

Magasin "Numismatika", Sofia, Bulgarie 29, boul. Vitocha
Téléphone: 87-64-82

Die Verkaufsstelle der Bulgarischen Nationalbank, Magasin Numismatika, liefert Gold-, Silber- und Kupfernickelmünzen sowie Geldscheine aus der Zeit des Dritten Bulgarischen Staates: Emissionen 1881-1951, im Umlauf befindliche Münzen - Emission 1962 und Gedenkmünzen - Emissionen 1965-1973.

Sie erhalten diese Münzen und Geldscheine im Magasin Numismatika.

Magasin Numismatika, Sofia
Boul. Vitoscha 29
Ruf: 87-64-82

NUMIZMATIKA SHOP

29, Vitosha Blvd
Tel.: 87-64-82
Sofia, Bulgaria

21009